

Az intézményi bizalom befolyásoló tényezői és hatásai Európában

A választási rendszerek arányosságának hatása az intézményi
bizalomra, valamint az intézményi bizalom hatása a Covid19 elleni
oltakozási hajlandóságra

Erős Máté
Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdálkodástudományi kar
Nemzetközi Gazdálkodás 2019 ősz
Témavezető: Golovics József

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	2.
II. Elméleti rész.....	5.
II.1. A bizalom	
II.1.1. Az interperszonális és az intézményi bizalom kapcsolata	
II.1.2. Az intézményi bizalom fogalma és mérhetősége	
II.1.3. Az intézményi bizalom forrásai és eltéréseinek okai	
II.2. A választási rendszer és az intézményi bizalom kapcsolatának értékelése.....	8.
II.2.1. A politikai bizalom kapcsolata az egyéb intézmények iránti bizalommal	
II.2.2. Pártatlanság és a választási rendszerek	
II.2.3. A választási rendszerek típusai, funkciói, valamint előnyei és hátrányai	
II.2.4. A választási rendszerek és a politikai bizalom kapcsolata	
II.2.5. A választási rendszerek hatása az érzékelt korrupcióra	
II.3. Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolatának vizsgálata.....	14
II.3.1. Az intézményi bizalom jelentősége a járványok elleni védekezésben	
II.3.2. Az oltakozási hajlandóság magyarázó tényezői	
II.4. Kutatásom összevetése az eddigi hasonló témában készült irodalmakkal	
III. Adatok és Módszertan.....	17.
III.1. Adatok bemutatása.....	17.
III.1.1. Gallagher index	
III.1.2. Transparency Index	
III.1.3. Eurobarometer	
III.1.4. European Social Survey	
III.2. Statisztikai Módszertan.....	20.
IV. Eredmények.....	21.
IV.1. Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata.....	21.
IV.2. Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata a korrupciós szint fényében.....	24.
IV.3. Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata.....	26.
V. Korlátok.....	28.
VI. Összegzés.....	29.
VII. Irodalomjegyzék.....	31.
VIII. Mellékletek.....	36.

II. Bevezetés

A modern piacgazdaságban egyre fontosabb szerep jut a bizalomnak. Az, hogy egy étteremből vagy egy taxiból nem távoznak fizetés nélkül, többek között a kölcsönös bizalmon alapul, azonban az egyre népszerűbbé váló „sharing economy” sem működhethetne egy bizonyos szintű alapvető bizalom nélkül. A bizalom növelésében fontos szerep jut a különböző formális és informális intézményeknek. Mint azt John Maynard Keynes is megállapította már az 1930-as években, az intézmények fontos szerephez jutnak a hosszú-távú beruházások esetében, melyek előfeltétele a gazdasági környezet stabilitásában való bizalom. A gazdaság egyfajta motorjaként is értelmezhető beruházások jövedelmezősége elsősorban az intézményi környezettől függ, amely szerződések vagy monopóliumok által tudja biztosítani a beruházók számára tőkéjük jövedelmezőségét (Keynes, 1936/1965; Györffy, 2012). A magas intézményi bizalommal rendelkező országokban ebből kifolyólag magasabb gazdasági teljesítmény (Fukuyama, 1996) és alacsonyabb tranzakciós költségek (Hodosi, 2011) voltak megfigyelhetők. A kis és középvállalatok körében az intézményi bizalom elősegíti az kooperációt és az innovációt, és csökkenti a piacra lépés nehézségeit (Rus, Iglíc, 2005).

A koronavírus válság, következtében kialakult gazdasági és társadalmi válságok hatékony kezelése, valamint a károk minimalizálása minden országnak jelentős kihívást jelentett. A világjárvány miatt életbelépett lezárások, az így megszakadt globális értékláncok, a nemzetközi kereskedelem visszaesése és a csökkenő produktivitás világszintű gazdasági visszaesést okozott. Az IMF adatai szerint a GDP 2019 és 2020 között világszinten 3,9%-kal csökkent, amely az 1929-32-es gazdasági válság után a második legnagyobb visszaesést jelenti (IMF, 2021). A járvány leküzdésében fontos szerepet játszó vakcinák miatt a bizalom kérdése újra napirendre került.

A bizalom forrása és következményei még mindig sokat vitatott téma a szakirodalomban. Mind személyes jellemzők (Golovics, 2021), mind makroszintű tényezők szerepet játszhatnak a bizalmi szint alakulásában (Gilley, 2009). A korrupció az egyik olyan fontos tényező, mely makro szinten vizsgálva negatív hatással van az intézményi bizalomra. A demokratikus berendezkedésű országokban a korrupció sérti ez egyenlőséget, csökkenti a közszolgáltatások minőségét, és növeli a bürokratikus intézmények hatékonyságát (Chang, 2013).

Egy másik fontos befolyásoló tényező lehet a választási rendszerek szerkezete. A választási rendszerek olyan minden országban jelen levő, de mindenhol más formát öltő intézmények, amelyeknek demokratikus keretek között eredendően egy céljuk van: az, hogy a

törvényhozás összetétele valamilyen módon leképezze a választópolgárok preferenciáit. A két fő prototípusnak, a többségi és az arányos választási rendszernek eltérő céljuk van, ezért eltérő módon alakítják egy ország politikai működését. A választási rendszereknek a politikai bizalomra gyakorolt hatása az elmúlt három évtizedben kezdte igazán foglalkoztatni főként a politikatudomány területén tevékenykedő kutatókat, azonban sokszor ellentmondásos eredmények születtek az ezzel kapcsolatos kutatásokban (Lijphart, 1999; Norris, 1999; Wagner et al., 2009). Az ellentmondás feloldását Marien (2011a) kutatása jelentette, amely mindkét rendszernek magas politikai bizalmat tulajdonított, az alacsony politikai bizalmat pedig a két rendszer közé eső, vegyes választási rendszerekkel hozta kapcsolatba.

A fent említett két, intézményi bizalmat befolyásoló tényező kapcsolatát és együttes hatását az intézményi bizalomra még kevés szerző vizsgálta. Pellegatta és Memoli (2018) a két tényező demokráciával való elégedettségre gyakorolt hatását vizsgálta, és a többségi rendszerek előnyét a korrupció negatív hatásának mérséklésében látta.

Az intézményi bizalom következményeit kutatásom második felében a koronavírus elleni oltakozási hajlandóságon vizsgálom. Bár az oltások kérdése egy ideje már lekerült a napirendről, azonban különleges helyzetek, és akár hasonló egészségügyi válságok sajnos bármikor előfordulhatnak majd, így az intézményi bizalom, melynek a Covid19 járvány idején is nagy jelentősége volt, a jövőben is ugyanilyen fontos lesz majd.

A koronavírus járvány idején az Európai Bizottság közös határozatot adott ki, melyben kihangsúlyozták, hogy az egységes európai álláspont szerint az oltási programok véghezvitele a leggyorsabb módja a járvány megszüntetésének és gazdaság helyreállításának (European Commission, 2020). A McKinsey & Company üzleti tanácsadó cég 2020 decemberében úgy becsülte, hogy az Egyesült Államokban egy széles körben elérhető oltási program körülbelül 10 milliárd dollárba kerülne, azonban a gazdasági haszna nagyságrendekkel nagyobb lenne (Tara et al., 2020). Deb és társai (2022) pedig a gazdasági aktivitást mérő indexeket vizsgálták 46 országban, és arra jutottak, hogy az oltások 10%-os emelkedése 30%-os NO2 kibocsátást eredményez a mediánhoz képest, vagyis körülbelül ekkora mértékkel nőtt a gazdasági aktivitás az oltások emelkedésének következtében. A gazdaság újraindításban nagy szerepet játszó gyors és hatékony oltási programokat azonban eltérő sikerrel vitték véghez az országok, amely nagyban függött az egyes kormányoktól és intézményektől. A kormányzati szabályozások – vagyis maguk a formális intézmények – meghozatalánál és betartatásánál elengedhetetlen volt, hogy az adott ország polgárai bízzanak abban, hogy ezen intézmények tényleg képesek feladataik betöltésére, csökkentve ezzel a válságok idején nagy mértékben felerősödő bizonytalanságot. Általánosan megfogalmazva, az intézmények iránti bizalom növeli annak az

esélyét, hogy az állampolgárok együttműködnek a kormányzattal vagy állammal, és ez hatékonyabb működést eredményez a törvények és jogszabályok betartatása esetében (Boda, Medve-Bálint, 2012).

Kutatásomban tehát azt vizsgálom, hogy egyes országok választási rendszere az intézményi bizalmon keresztül hatással van-e az oltakozási hajlandóságra. Hipotéziseim a következők;

H1: Az európai országok körében a választási rendszerek arányossága, valamint az intézményi bizalom szintje között U alakú kapcsolat van.

H2: Európában a többségi választási rendszer nagyobb eséllyel párosul magasabb intézményi bizalommal a magasabb korrupciós országok körében, mint az alacsony korrupciós országok körében.

H3: A magasabb intézményi bizalommal rendelkező egyének körében szignifikánsabban magasabb lesz az oltakozási hajlandóság.

Az első kettő hipotézist országos szinten vizsgálom, felhasználva a Gallagher arányossági indexeket, valamint az Eurobarometer, és az European Social Survey (ESS) intézményi bizalmi adatait. A két változót korrelációval vizsgálom, melyet pontdiagram segítségével ábrázolok. A harmadik hipotézishez az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandósággal kapcsolatos adatokat szintén az említett két adatbázisból használom fel, és először egyéni szinten Khi-négyzet próbával mérem a kapcsolat szorosságát, majd országos szinten újfent korrelációval vizsgálom a változók kapcsolatát.

A három hipotézisem vizsgálatának megalapozásához és indoklásához az elméleti fejezetekben legelőször a dolgozat központi elemének tekinthető intézményi bizalom témakörében megjelent legfontosabb irodalmakat tekintem át, majd a választási rendszerek és az intézményi bizalom kapcsolatát vizsgáló kutatásokat. Végül az elméleti fejezet végén összegzem az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság összefüggéseit érintő irodalmakat.

A probléma bemutatása után ismertetem a módszertan fontosabb elemeit, majd ezt követően az Eurobarometer és az ESS 2020 utáni adatai alapján elemzem hipotéziseim helyességét. A három hipotézis tesztelését követően levonom a következtetéseket, megfogalmazom a kutatás korlátait, végül összegzem a dolgozat eredményeit.

II. Elméleti rész

II. 1. A bizalom

A modern piacgazdaság előnyeit egy alapvető bizalom nélkül nem tudnánk élvezni többek között a tranzakciók drága költsége, és a kooperáció hiánya miatt. Ez a tény globalizáció erősödésével, és a technológiai újítások fejlődésével egyre kevésbé megkérdőjelezhető. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a sharing economy dinamikus elterjedése - amelynek segítségével számunkra tökéletesen idegenekre bízhatjuk életünket. Gyorsan fejlődő világunkban azóta egyre több, a sharing economyhoz hasonlóan bizalomra épülő példát lehet megemlíteni; a hatóságok által lekövethetetlen tranzakciókat lebonyolító, így főként a bizalomra alapuló kriptovaluták, vagy a koronavírus következtében egyre elterjedtebbé vált home office, mely a főnök és az alkalmazott közötti bizalom új szintre emelését igényli. Mindegyik egyre népszerűbbé váló trend azt támasztja alá, hogy a bizalom egyre fontosabb fogalom a gazdaság számára, és minél alaposabb tanulmányozása egyre fontosabb a jövőre nézve.

II. 1. 1. Az interperszonális és az intézményi bizalom kapcsolata.

Az bizalomnak alapvetően két fajtáját különbözteti meg a szakirodalom. Az interperszonális bizalom, mint azt neve is mutatja, az emberek között, míg az intézményi bizalom a társadalom és a különböző formális és informális intézmények között lép fel. Az interperszonális bizalom az ember közvetlen környezete iránti partikuláris bizalomból, valamint az társadalom többi tagja iránt érzett általános bizalomból áll. A magas általános bizalommal rendelkező országok számos mikro és makro mérőszámban felül múlják az alacsonyabb bizalommal rendelkező országokat, régiókat (Fukuyama, 1996, La Porta et al., 1997). Ezen túl a gazdaságban egyre nagyobb arányt képviselő tranzakciós költségek is alacsonyabbak a magas bizalmi szinttel rendelkező országokban, az egyszerűbb szerződések és az átláthatóbb jogrendszer miatt (Hodosi, 2011). Elmondható tehát, hogy a bizalom növelése a gazdasági teljesítmény növelésének egyik alappillére.

Mint azt Györffy (2020) is hangsúlyozza, az általános bizalom növelésében legnagyobb szerepe az intézményeknek van, amelyek nélkül lehetetlen megteremtteni az általános bizalomhoz szükséges ideális környezetet.

Ha elfogadjuk ezt az állítást, és számításba vesszük azt a tényt, miszerint az intézményi bizalom és az interperszonális bizalom rendkívül magas ($r=0,96$) szintű korrelációt mutat

(Boda, Medve-Bálint, 2014), akkor kijelenthetjük, hogy az intézményi bizalom az egyéb bizalmi típusok előfeltétele, amely magyarázatul szolgál arra, hogy a továbbiakban miért az intézményi bizalommal foglalkozom.

II. 1.2. Az intézményi bizalom fogalma és mérhetősége

Mielőtt tovább haladunk fontos tisztázni, hogy mit is jelent pontosan az intézményi bizalom, és hogyan mérjük ezt a mutatót. Ahhoz, hogy az intézményi bizalmat definiálhassuk, először magát az intézményt kell.

Legegyszerűbben North (2010) intézményi definíciójából indulhatunk ki, aki az intézményeket a „társadalom játékszabályaiként” értelmezi. Rose-Ackerman (2001: 27) szerint *„A bizalom az abban való hitet jelenti, hogy az emberek vagy az intézmények nagy valószínűséggel a társadalmilag elvárt módon fognak viselkedni”*. A két definícióból kiindulva, az intézményi bizalom tehát az abban való hitet, vagy inkább „bizonyosságot” jelenti, hogy a játékszabályok, melyeknek *„megvan a szándékuk és a képességük is ahhoz, hogy a közfeladatukat betöltsék”* (Györffy, 2020, o.sz.) elvárt módon fognak viselkedni, vagyis alapvetően állandóak, és egyenlően betartásra kerülnek minden érintettnél, hisz ez a legfontosabb célja maguknak a szabályoknak.

Mivel azonban a formális intézmények elkülönülnek egymástól és különböző feladatokat látnak el, valamint elsősorban a különböző országok állampolgárainak saját elvárásaihoz viszonyított szubjektív véleménye az, ami segítséget nyújt a bizalmi szintek összehasonlításában, az intézményi bizalom mérése rendkívül nehézkes. Ezen túl a mérési technikák és a használt terminológia is inkonzisztens a különböző kutatásokban, utóbbi legtöbbször pusztán a nyelvi korlátok miatt; a magyar nyelvhez hasonlóan nem minden nyelv különbözteti meg a „trust” (bizalom), valamint a „confidence” szót (melyet inkább bizonyossággként lehetne fordítani), így a szavak felcserélése és eltérő konnotációja kis mértékben befolyásolhatja a kutatások eredményeit (Cole, Cone, 2016). A három legismertebb mérőszám a World Governance Indicators (WGI), valamint az Eurobarometer és az European Social Survey (ESS) kérdőíves felmérései az európai országokban.

Mivel kutatásomban az európai országokat vizsgálom, ezért az European Social Survey, valamint az Eurobarometer adatait fogom használni. Mindkettő előnye, hogy ténylegesen a választópolgárok véleményét fejezi ki, és mivel egységes módszertan mentén hajtják végre, véleményem szerint a nyelvi eltérések sem játszanak annyira szerepet. Dolgozatomban a jogrendszer iránti bizalmat, valamint a legfontosabb formális intézmények (parlament,

kormány, jogrendszer, rendőrség¹) iránti bizalmi szintek átlagát is vizsgálni fogom, eleget téve minden típusú intézményi bizalmi definíciónak.

II. 1.3. Az intézményi bizalom forrásai és eltéréseinek okai

Bár sok empirikus vizsgálat alátámasztotta az egyéni jellemzők szerepét (pl.: kor, jövedelem, lakhely, kisebbséghez tartozás) az intézményi bizalom szintjében (Boda, Medve-Bálint, 2014; Rose, Mischler, 2011), egyes makroszintű tényezőkkel, mint például a gazdasági növekedéssel vagy a korrupcióval is magyarázható az intézmények iránti bizalom szintje. A gazdasági növekedés pozitív, míg a korrupció negatív hatással van az intézményi bizalomra (Wagner, et al., 2009; Munoz et al., 2011; Boda, Medve-Bálint, 2014).

Fontos kiemelni az olyan ördögi köröket, amely az alacsony bizalmi szinttel hozhatók kapcsolatba. Györffy Dóra ezt így fogalmazza meg: *„A szabályok megszegése diszfunkcionális intézményrendszert hoz létre, ahol az intézmények nem képesek betölteni a várakozások formálásával kapcsolatos szerepüket. Jelentős a bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság, a társadalomban uralkodóvá válik a rövid távú gondolkodás”* (Györffy, 2020, o. sz.). *„A szabályszegés elterjedtsége az államot szigorúbb szabályozásra ösztönzi, ami jelentősen lelassíthatja vagy túlzottan drágává teheti a különféle tranzakciókat. Az ügymenet felgyorsításáért ezért kézenfekvőnek tűnik a szabályok megszegése, azaz kialakul egy ördögi kör a korrupció, a szigorúbb szabályozás és a bizalmatlanság között.”* (Györffy, 2017, 38.o.). Az intézményi bizalom magas szinten tartása tehát egyértelműen gazdasági érdek is, és mint az fent is látható, az alacsony bizalmi szint beláthatatlan hosszútávú következményekkel járhat.

Dolgozatom szempontjából - mely az európai országokra fókuszál - fontos megemlíteni a Kelet-Közép-Európa és Nyugat-Európa között felmerülő különbségeket, hisz ez is, főleg közvetett módon, de hatással van az intézményi bizalomra (Mishler, Rose, 1997). Ez Hung-En Sung szerint főként az igazságszolgáltatási modellek közötti különbségekre vezethető vissza, amely az „új” (posztkommunista) és „rég” (nyugat-európai) demokráciák között jelentkezik (Sung, 2006), azonban Sofie Marien (2011a) a Kelet-Közép-Európában jelentkező magasabb korrupciós szinttel és az emberek által jobban átpolitizáltnak érzékelt intézményekkel magyarázza az említett térségben alacsonyabb szintű intézményi bizalmat. Ezen túl a diktatúra

¹ Bár a kormány, a parlament és a rendőrség sem tekinthető a fejezetben tárgyalt definíció szerint intézménynek, azok mégis szorosan kapcsolódnak a szabályok létrehozásához és betartatásához, így jó változóként szolgálhat az intézményi bizalom mérésére (Golovics, 2020).

egyéb hagyatékai is számottevőek lehetnek az általános bizalom alakulásában, hisz egy olyan rendszerben, ahol évtizedeken át besúgórendszer működik, valamint az állam rendszeresen visszaél hatalmával, és nyoma sincsen a Rotshtein és Teorell (2008) által oly fontosnak tartott pártatlanságnak, ott érthetően az alapvető bizalmatlanság a másik ember és az állam felé hosszútávon is beépülhet a társadalomba. A fentieket figyelembe véve feltételezhető, hogy a Közép-Kelet európai térségben alacsonyabb szintű bizalmat fogunk tapasztalni.

II. 2. A választási rendszer és az intézményi bizalom kapcsolatának értékelése

II. 2.1. A politikai bizalom kapcsolata az egyéb intézmények iránti bizalommal

Mivel a választási rendszereknél sokszor a politikai bizalom mérését használják, fontos tisztázni, hogy miben tér el az intézményi bizalomtól. A politikai bizalmat rendszerint a politikához közelálló intézmények iránti bizalomnak feleltetik meg; a politikusok, a pártok, valamint a parlament iránti bizalmat átlagolják (Marien, 2011a).

Mint azt Boda és Medve-Bálint (2014) megállapították tanulmányukban, a különböző intézmények iránti bizalmak között szignifikáns kapcsolat fedezhető fel. Az Európai Unió összes régiójában a politikai pártok, a politikusok vagy a parlament iránti bizalom mindegyike (melyek részét képezik a politikai bizalomnak) 0,4-0,7 erősségű korrelációt mutat a jogrendszer iránti bizalommal, amely sokszor önmagában is megfeleltethető az intézményi bizalomnak. A szerzőpáros Marien (2011a) tanulmányával összhangban arra a következtetésre jut, hogy a Kelet-Közép-Európában mért alacsony bizalmi szintek mind a politikai kultúra, mind az emberek által érzékelt korrupt és nem hatékonyan működő intézmények miatt van.

II. 2.2. Pártatlanság és a választási rendszerek

Douglas North intézményi definíciójából kiindulva, ha az intézményeket a „*társadalom játékszabályiként*” értelmezzük, amelyek „*az emberek közötti interakciót meghatározó, az emberek által kialakított korlátok*” (North, 2010, p. 13.), akkor fontos megemlíteni a Friedrich Hayek által oly sokszor emlegetett joguralmat („rule of law”), amely az állam esetében olyan korlátot jelent, amely megakadályozza, hogy erőszakhoz való monopóliumával visszaéljen. Ennek feltétele, hogy a szabályok általánosak, előre tekintőek és pártatlanok legyenek (Győrffy, 2012; Hayek, 1944).

Mint azt Rothstein és Teroell (2008: 169-171) megállapítja, a pártatlanság az állam és az intézmények oldaláról rendkívül fontos szerepet játszik az intézményi bizalom szintjében, hisz az emberek akkor bíznak meg az intézményekben, ha „*a jogszabályok és közpolitikák alkalmazása során a hivatalnokok nem vesznek figyelembe az állampolgárral vagy az esettel kapcsolatban semmi egyébét, mint ami előzőleg jogszabályba / politikába volt foglalva*”. Pellegatta és Memoli (2018) abból a megállapításból indulnak ki tanulmányukban, hogy a korrupció, amely a pártatlanság egyik legismertebb megnyilvánulása, a legkárosabb az intézményi bizalomra nézve, amely összhangban van Rothstein és Teorell állításával.

II. 2.3. A választási rendszerek típusai, funkciói, valamint előnyei és hátrányai

A választási rendszereknek hagyományosan két nagy prototípusa van: többségi és arányos, valamint a két típusból egyaránt merítő vegyes választási rendszerek is léteznek. Többségi rendszerekben úgynevezett kategorikus szavazás történik, és az embereknek egy jelöltet kell választaniuk. Az arányos rendszerek ezzel ellentétben ordinális jellegűek, amelyek társadalmi szempontból összetettebb vélemény kifejezésére adnak lehetőséget (Cservák, 2017). Az irodalomban mindkét rendszernek megvannak az előnyei és a hátrányai egyaránt.

Az arányos rendszer alapvető célja a választópolgárok akaratának minél részletesebb leképezése. Általában több párt éri el a választási küszöböt, így nagyobb az esély egy koalíciós kormány alakulására, ami így jobban kielégíti az átlagos szavazót, mint az egypártú kormányok, csökkentve ezzel a pártok és a szavazók közötti távolságot (McDonald, Budge, 2005, Blais, 2006). Ezen túl a több kis párt előnye még, hogy nagyobb az esély arra, hogy az átlagos szavazó szimpatizál valamelyikkel, így nem csak jobban integrálódik, de jobban úgy is érzi a választópolgárok, hogy van beleszólásuk a politikába (Miller, Listhaug, 1990). Jó ellenpélda erre az Egyesült Államok, ahol egyre növekszik a száma azon választópolgároknak, akik nincsenek megelégedve a jelenlegi kétpártrendszerrel, mivel az nem tükrözi megfelelően a preferenciájukat és véleményüket (Franklin, 2004; Blais 2006). Ugyanakkor a sok párt eredménye, hogy ezek a pártok kevésbé centralista politikát folytatnak, megjelennek szélsőséges pártok is, amely így növeli a választópolgárok és a pártok közötti szakadékot (Blais, 2006).

A többségi rendszerek előnye ezzel szemben a kormányozhatóság, hisz magának a rendszernek fő célja az egyértelmű többség kialakítása. Ennek következtében sokszor kétpártrendszerre alakul a többségi rendszer, hisz így biztosítható az abszolút többség (pl.:

Egyesült Államok, Egyesült Királyság). Sartori úgy fogalmazza meg a többségi rendszer lényegét, hogy cél, hogy „*ne csak a parlament kerüljön megválasztásra, hanem egyből kormány is*” (Sartori, 1994: p. 5.). Előnye az egy párt által vezetett országnak, hogy tisztább a felelősség a politikai döntéshozatalban, nem lehet a koalíciót kihasználva másra hárítani azt (Aarts, Thomassen, 2008), így, ha a választópolgárok pártatlanságot vélnek felfedezni az állam részéről, könnyebben büntethetik a pártatlannak vélt politikai szereplőt. Ezen túl a koalíciók általában véve instabilabbnak mondhatóak, és több politikai válságot idéznek elő, mint az egyedül hatalmon lévő pártok (Weil, 1989). Összességében tehát a többségi rendszer hatékonyabb kormányozhatósághoz vezet. A két választási rendszer előnyeinek és hátrányainak összehasonlítása több évtizedes, eldöntetlen vita, melyet mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy a világ vezető demokráciái között egyaránt megtalálható arányos, többségi, illetve vegyes választási rendszer.

Fontos megemlíteni, hogy bár a fent említett előnyei mindkét rendszernek elméletben szépen hangoznak, a valóságban a közösségi döntések elmélete (Public Choice Theory) és egyes elemei sokszor érvényesülnek a politikai szereplők esetében. Az elmélet szerint mivel a választópolgárok csak kis mértékben tudják ellenőrizni a hatalmon lévőket, a választók oldaláról ez érdektelenséget eredményez a politika iránt, ezzel ellentétben a törvényhozók - tudatában annak, hogy senki nem ellenőrzi őket, és az igazságos és pártatlan politikai intézkedésekből semmilyen személyes hasznuk nem lesz - hajlamosak lesznek az önértékük, valamint egyes piaci oldalon álló monopol szereplők akarata mentén cselekedni, és korrupt módon viselkedni (Downs, 1957). A korruptnak vélt politikusokat azonban az állampolgárok akkor tudják megbüntetni, ha tisztább a felelősség a politikai szereplők esetében, amely a többségi rendszerekre jellemző.

II. 2.4. A választási rendszerek és a politikai bizalom kapcsolata

Lijphart (1999) szerint a politikai bizalom az igazságos, és a társadalmat jobban reprezentáló arányos választási rendszerek útján növelhető. Ugyanerre a megállapításra jutott Hooghe és Stiers (2016), akik a választásban való részvétel közvetlen hatását vizsgálták Belgiumban, az egyik legarányosabb választási rendszerrel rendelkező országban. Tanulmányuk arra világít rá, hogy az előzetes feltevések ellenére a győztes-vesztes hatás - mely szerint a győztes párt szavazóinál növekszik csak a politikai bizalom - nem érvényesül, és pártpreferenciától függetlenül növekszik a politikai bizalom pusztán az véleménynyilvánítással együtt járó jó érzés miatt. Marien (2011a) ezzel ellentétben azt találta, hogy a győztes pártra

szavazók 1,5 ponttal többet kaptak az 1-30-ig terjedő politikai bizalmi skálán, mint a vesztes pártra szavazók, vagyis nála ez a változó fontos magyarázó erővel bírt.

Volt már olyan kutatás is, amely a többségi rendszereknek tulajdonította a magasabb politikai bizalmat (Norris, 1999). Aarts és Thomassen (2008) kutatásukban azt találják, hogy a demokráciával való elégedettség² főleg azon múlik, hogy az állampolgárok hogyan érzékelik a képvisellel kapcsolatos jogaik érvényesülését, és ezt inkább a többségi rendszerekkel hozzák kapcsolatba, ami szintén ellentmond Lijphart tanulmányának.

Azonban a legtöbb eddig említett kutatás a választási rendszereket három vagy négy fő csoportba osztotta (arányos, mérsékelt arányos, mérsékelt többségi, többségi), és ez a leegyszerűsítése a komplex rendszereknek rontja a modellek magyarázóerejét (Marien, 2011b; Pellegatta és Memoli, 2018).

Külön érdemes tehát szót ejteni Sofie Marien 2011-es kutatásáról, amely szintén az arányosság hatását vizsgálja a politikai bizalomra, azonban az összes többi kutatással ellentétben nem a már említett három vagy négy nagy csoportra osztja a választási rendszereket, hanem az 1991-ben megalkotott Gallagher arányossági indexet veszi figyelembe, amely a legelső erre a célra kifejlesztett mérőszámhoz, a Loosmore-Handby indexhez hasonlóan az adott választás arányosságát méri (Loosemore, 1971), más szóval azt, hogy mekkora az eltérés a különböző pártokra leadott szavazatok aránya, valamint a megszerzett mandátumok aránya között. Minél magasabb értéket kapnak ezen indexek, annál aránytalanabb az adott választás. Ahogy Michael Gallagher is megindokolja dolgozatában, az általa megalkotott kalkulációs módszer kevésbé érzékeny a kisebb eltérésekre, ezért kevésbé torzítja a kapott értékeket (Gallagher, 1991).

Marien kutatásában egyrészt egy többváltozós regresszió segítségével egyéni és országos szinten is vizsgálja a politikai bizalom gyökereit az ESS 2006 és 2008-as hullámainak európai országai alapján. Egyéni szinten a társadalmi-demográfiai változók nem voltak relevánsak, azonban az érzékelt intézményi teljesítmény maximális hatása 10,2 pont volt a 0-30-as politikai bizalom skálán. Ezt követően országos szinten az aránytalanságot is beilleszti a modellbe, amely a maradék variancia csaknem felét magyarázta meg.

Az aránytalanság, valamint az aránytalanság négyzetének a bevonásával arra a következtetésre jut, hogy a politikai bizalom a nagyon arányos, valamint a nagyon aránytalan rendszerekben a legmagasabb, és a szélsőértékek között a legkisebb, tehát egy U alakú

² Melyet később részletesebben is bemutatásra kerül, de röviden a demokratikus intézmények gyakorlati működésével való elégedettséget méri

kapcsolat fedezhető fel a politikai bizalom, valamint az aránytalanság között. Ezt az arányos választási rendszer integráló képességével, valamint a többségi választási rendszer tisztább elszámoltathatóságával magyarázza. Ez a rendkívül érdekes eredmény a szerző szerint magyarázatot ad az eddigi ellentmondásos kutatásokra, és azt támasztja alá, hogy a vegyes választási rendszerek politikai bizalom szempontjából nem a jó oldalát emelik ki a két különböző típusú választási rendszernek, hanem a két rendszer összefésülése alacsony bizalmat eredményez a rendszerre nézve (Marien, 2011a).

Kutatásom első felében ezt a kapcsolatot szeretném újra megvizsgálni. A választási rendszerek leegyszerűsítése, valamint a torzítások kiküszöbölése érdekében Sofie Marien azonos témájú kutatásához hasonlóan ezen tanulmányban is a Gallagher index kerül felhasználásra, amely minden választásra külön kiszámíthatóak (Marien, 2011a). Az újdonságtartalma ezen tanulmánynak a frissebb adatokon túl az, hogy Sofie Marien tanulmányával ellentétben nem az elmúlt 10 év választás aggregált indexei kerülnek átlagolásra, hanem az elmúlt 5 választás eredményeit aggregálom, így mindegyik országhoz egységes számú választás indexei kerülnek átlagolásra³, továbbá pontosabb képet ad a választási rendszer arányosságáról, hisz a kiugró eredmények kevésbé befolyásolják az átlagot.

Ezen túl nem a politikai bizalom és az arányosság kapcsolatát vizsgálom, hanem az intézményi bizalom és az arányosság kapcsolatát, amely így egy újabb korreláció bevonását jelenti.

Első hipotézisemet ehhez mérten így fogalmaztam meg:

H1: Az európai országok körében a választási rendszerek arányossága, valamint az intézményi bizalom szintje között U alakú kapcsolat van.

IV. 2.5. A választási rendszerek hatása az érzékelt korrupcióra

Érdekes eredményekre jutott Pellegata és Memoli (2018) kutatásukban, amelyben a korrupció és a demokráciával való elégedettség („SWD”) kapcsolatát vizsgálták különböző választási rendszerekben. Ehhez fontos nagy vonalakban említést tenni az SWD és az intézményi bizalom kapcsolatáról. Az SWD ugyanúgy kérdőíveken keresztül (pl.: Eurobarometer) kerül felmérésre, azonban, mint azt a neve is mutatja, a demokráciával való elégedettséget méri, másképpen a demokratikus rendszer gyakorlati működésének

³ Az egyetlen kivétel Ciprus, ahol az Eurobarometer esetében az adatfelvételt megelőzően csak 4 parlamenti választás került megrendezésre

támogatottságát mutatja meg. Ez azonban, mint azt Linde és Ekman (2003) is kiemeli, nagyon érzékeny a különböző intézményi környezetre, ami a két index magas korrelációját eredményezi.

Pellegetta és Memoli (2018) szerint a korrupció az egyik legkárosabb faktor az SWD-re és az intézményi bizalomra (bizonyosságra) nézve. A választási rendszereknek a szerző szerint fontos szerepe az állampolgárok által érzékelt korrupció negatív hatásának enyhítésében van, azonban különbséget tesz a kormányzati és az egyéni képviselői szint között. A kormányzati szinten az aránytalanság növekedésével nő az esélye a kormány leváltásának, a szavazatok minimális átrendeződése kormányváltással járhat, így a szavazók könnyen büntethetik a korruptnak érzékelt kormányokat a többségi rendszerre jellemző kétpártrendszer esetén. Az aránytalanság növekedése tehát csökkenti a korrupció SWD-re gyakorolt negatív hatását, és a demokráciával való elégedettség relatíve magas lesz a korrupció ellenére. Többségi rendszerekben tehát nem érvényesül annyira a Downs-paradoxon, mely azt állítja, hogy mivel a valószínűsége annak, hogy egy választópolgár szavazata döntsön egy választáson szinte 0, ezért a racionális választó sosem menne el szavazni, amely természetesen ellentmond a tapasztalatainknak (Downs, 1957).

Választókerületi szinten, ahol a képviselők könnyen büntethetők, a korrupciónak eleve nagy hatása van a képviselő vélt teljesítményére nézve. Annak ellenére, hogy akár nyerhetnek is a választókerületen belüli partikularizmusból és lekenyerezésekből, erősebb reakciót fog kiváltani az esetlegesen érzékelt korrupció, és így a többségi rendszer szintén erősíti a demokráciával való elégedettséget.

Összességében tehát minél aránytalanabb, és minél inkább képviselőorientált egy választási rendszer, annál kevésbé fogja rontani az intézményi bizalmat az egyik legkárosabb faktornak titulált korrupció (Pellegatta, Memoli, 2018).

Második hipotézisemet a választási rendszer arányossága és az intézményi bizalom kapcsolatával kapcsolatban Sofie Marien (2011a), valamint Pellegetta és Memoli (2018) tanulmányai alapján fogalmaztam meg:

H2: Európában a többségi választási rendszer nagyobb eséllyel párosul magasabb intézményi bizalommal a magasabb korrupciós országok körében, mint az alacsony korrupciós országok körében.

II. 3. Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolatának vizsgálata

A koronavírus járvány kitörése újra felhívta a kutatók figyelmét az intézményi bizalom fontosságára. A pandémia kitörése óta újra számos tanulmány készült az oltással kapcsolatos attitűdökkel, valamint az intézményi bizalom és a kormányzati szabályozások kapcsolatával kapcsolatban. Jelen fejezetben pár régebbi tanulmánnyal kiegészítve ezek kerülnek bemutatásra.

Ha újra visszatérünk North intézményi definíciójához, és a „társadalom játékszabályaiként” hivatkozunk az intézményekre, akiknek fő feladatuk a bizonytalanság csökkentése (North, 2010), akkor a koronavírus elleni oltásokkal kapcsolatban az intézmények (szabályok) elsődleges szerepének lehet tekinteni az olyan vakcinák engedélyeztetését, amely az emberi egészségre nem veszélyes, sőt, valamilyen szintű védelmet is biztosít. Az oltakozási hajlandóság tehát azt mutatja meg, hogy adott ország állampolgárai mennyire bíznak meg abban, hogy az intézmények csakis biztonságos vakcinákat engedélyeztetnek, és semmilyen más érdek nem befolyásolja a vakcinák engedélyeztetését, vagyis teljes mértékben pártatlanul járnak el.

IV.3.1. Az intézményi bizalom jelentősége a járványok elleni védekezésben

Fermín Jesús González-Melado valamint María Luisa Di Pietro a COVID-19 vakcinák és az intézményi bizalom kapcsolatáról szóló irodalmakat áttekintve arra a megállapításra jutottak, hogy az intézményi bizalom a legfontosabb tényezője a sikeres tömeges oltási programok véghezvitelének. Ezt nem azzal indokolják, hogy az emberek nem bíznak az egészségügyi intézményekben, hanem azzal, hogy az emberek nem bíznak a kormányzati előírásokban (González-Melado, Luisa, 2021). A magas intézményi bizalom ezen túl alacsonyabb halálozási számokat is eredményezett a koronavírus kitörésekor (Oksanen et al., 2020).

Az intézményi bizalom növelése ezen túl az ördögi körök elkerülése érdekében is elengedhetetlen; az kormányzati szabályozások negatívan hatnak a bizalomra, azonban a bizalom hiánya szabályozásokat követel meg (Aghion et al., 2010). Robert A. Blair és társai (2017) a 2014-15-ös líbériai Ebola járványról készített tanulmányukban azt is megállapítják, hogy akik nehézségeket éltek át az epidémia alatt, azok kevésbé bíztak meg a kormányban, mint azok, akiknek nem forgatta fel életüket annyira a járvány. Ez a szerzők szerint egy újabb ördögi kör kialakulásához vezethet, amely a szabályok nem teljesítése, a nehézségek elszenvedése, és a még nagyobb bizalmatlanság kialakulása között áll fenn. Fontos tehát

leszögezni, hogy a válságok kitörése után az intézményi bizalom a fent említett ördögi körök következtében romló tendenciát mutat, tehát a legideálisabb és egyben a legnehezebb megoldás az intézményi bizalom folyamatos magas szinten tartása, hisz a kis bizalmi szintű országok több kormányzati beavatkozást szeretnének, annak ellenére, hogy tudomásuk van a kormány korrupciós tevékenységéről (Aghion et al., 2010).

III. 3.2. Az oltakozási hajlandóság magyarázó tényezői

Az oltakozási hajlandóság és az egyéb kormányzati szabályozások betartásának magyarázó tényezőiről szintén megoszlik a tudomány véleménye, és mind makroszintű, mind mikroszintű tényezők befolyással lehetnek rá. Az eddigi kutatások túlnyomó részt egyéni szinten vizsgálták a kapcsolatot, hisz országos szinten nehezebb ok-okozati összefüggéseket találni.

A mikroszintű tényezők közül kiemelten fontos a vírusról kialakult kép az emberekben, vagyis, hogy mekkora veszélyt hordoz magában egy egyén szerint a koronavírus. Minél nagyobb ez a vélt veszély, annál hatékonyabbnak tekintették az emberek a különféle védelmi szabályozásokat. Ezen túl a képzettség szintje, az életkor, valamint az észlelt fertőzőképesség mind szignifikáns magyarázó volt az oltakozási hajlandóságnak. Azonban a legjobban az egészségügyi intézmények iránti bizalom határozta meg, hogy elfogadják vagy elutasítják az emberek az oltást; az egészségügyi intézmények iránti magasabb bizalmi szinttel rendelkezők között 2,5x volt valószínűbb, hogy beoltották magukat, mint a gyenge bizalmi szinttel rendelkezők (Gilles et al., 2022). Az egészségügyi intézményeken belül fontos szerep jut az azokat megszemélyesítő egészségügyi dolgozóknak; mind az oltatlanok, mind a beoltottak körében a vakcinákkal kapcsolatos információk forrásaként az egészségügyi dolgozóknak bíztak meg legjobban az emberek az Egyesült Államokban, jobban, mint a kormányban vagy a szűk közösségükben (Gregory et al., 2022).

A 21. században nem szabad figyelmen kívül hagyni a rendkívül könnyen terjedő álhíreket, félinformációkat, melyek egyéni szinten szintén hatással vannak az oltással kapcsolatos véleményekre. Puri és társai (2020) az Egyesült Királyságban végzett kísérlet eredményeként azt kapták, hogy az a csoport, amely a Twitteren keringő álhíreknek volt kitéve (pl.: a vakcinák megváltoztatják a DNS-t, avagy nemzöképtelenné teszik a beoltott egyént), 6,2% ponttal kevésbé oltotta volna be magát a kísérlet végre, mint az a csoport, amelyik csak tényeken alapuló információkat kapott.

Ezen fontos mikroszintű tényezőkön túl a tudományba vetett hit függetlenül magyarázta a vírus terjedését megelőző intézkedésekkel való együttműködést, mind közvetlen, mind egyéb

tényezőkön keresztül (pl.: politikai konzervativizmus, intellektuális kíváncsiság) közvetett módon (Nejc, Bojan, 2021). Ahogy azt Millstone és Zwanenberg (2000) is megállapítja, a tudományba vetett hit legfőképpen a tudomány felelőtlen politikai felhasználása miatt romlik az utóbbi évtizedekben, vagyis végső soron ennek is a politikához, és a politikai intézményekhez lehet köze, nem beszélve a tudományhoz legközelebb álló egészségügyi intézményekről.

Prati (2020) Olaszországban végzett kutatása azt találta, hogy az alacsony intézményi bizalmú egyének között nagyobb valószínűséggel volt olyan, aki nem tervezte magát beoltani a vizsgálat időpontjában.

Egy Horvátországban készült felmérés is ezt erősítette meg, mely azt vizsgálta, hogy egyéni szinten a különböző Covid19-re reagáló szervekhez való viszony hogyan alakította az oltakozási hajlandóságot. A legjobban itt is a tudósok és kutatók iránti bizalom játszott fontos szerepet; akik nem bíztak a tudósokban/kutatókban, azok 2,48-szor nagyobb valószínűséggel fejezték ki ódzkodásukat az oltással kapcsolatban. A média viszonylatában 2-szeres, a Nemzeti Polgári Védelmi Parancsnokság (National Civil Protection Headquarters) viszonylatában 1,9-szeres volt ugyanez a szám. Érdekes módon a kormány iránti bizalmatlanság növelte a legkevésbé a bizonytalanság valószínűségét: a kormányban bizalmatlanok körében csak 1,5-ször volt nagyobb a bizonytalanság valószínűsége (Bagic et al., 2022).

Második hipotézisemet a fentiek alapján így fogalmaztam meg:

H3: A magasabb intézményi bizalommal rendelkező egyének körében szignifikánsabban magasabb lesz az oltakozási hajlandóság.

III. 4. Kutatásom összevetése az eddigi hasonló témában készült irodalmakkal

Kutatásom abban tér el az eddig ebben a témakörben publikált kutatásoktól, hogy nem közvetlenül a politikai bizalomra, hanem az általános intézményi bizalomra gyakorolt hatását vizsgálom a választási rendszereknek (amibe a politikától távol álló intézmények is beleszámítanak), amely így egy újabb korreláció vizsgálatát is magába foglal. Ezen kívül az oltakozási hajlandósággal való kapcsolat integrálása a dolgozatba is egy kísérlet arra, hogy más intézményi bizalmi típusokkal is összevegyessük a politikai bizalom hatását.

Ezen túl, mint azt az előző fejezetben említettem, az arányossági indexeknél, Sofie Marien (2011a) leginkább ehhez hasonló dolgozatával ellentétben nem az elmúlt 10 év választásait, hanem minden országban az elmúlt 5 választás arányossági indexeivel számolom

az arányosságot, mely így pontosabb képet ad az ország választási rendszerének arányosságáról.

Pellegata és Memoli (2018) gondolata, mely szerint a többségi rendszerek az észlelt korrupció hatását mérséklük szintén vizsgálat alá kerül, azonban a szerzőpárossal ellentétben nem az SWD és a választási rendszer arányossága, hanem az intézményi bizalom és az arányosság kapcsolatát vizsgálom. Egyrészt az intézményi bizalom hiányának következménye jobban kutatott téma volt az elmúlt időszakban, másrészt a dolgozatban vizsgált oltakozási hajlandóság szorosabban kapcsolódik az intézményi bizalomhoz, mint a demokráciával való elégedettséghez.

Összességében célom tehát a választási rendszerek és a különböző intézményi bizalmi típusok között fennálló kapcsolat bemutatása, különös tekintettel az arányosság és a korrupció kérdésére, valamint az előző irodalmak eredményeinek újra vizsgálása, végül a konkrét gyakorlati példán keresztül a bizalmatlanság következményeinek bemutatása.

III. Adatok és Módszertan

III. 1. Adatok bemutatása

III. 1.1. Gallagher index

Az első és második hipotézisemhez szükséges arányossági indexek közül a Gallagher indexet fogom alkalmazni. Ez az index 1991-es megalkotása óta a legnépszerűbb az arányosság mérésére, és kevésbé érzékeny a kisebb eltérésekre, mint az elődjei (Gallagher, 1991). A Gallagher index a többi arányosságot mérő indexekhez hasonlóan az adott parlamenti választáson leadott szavazatok arányát hasonlítja össze a megszerzett parlamenti mandátumok arányával. A képletet másképpen legkisebb négyzetek indexeként szokták nevezni („least squares index” =LSq), képlete pedig a mellékletben található (2. *Melléklet*). A nulla érték a tökéletesen arányos választás, és minél nagyobb értéket kapunk, annál aránytalanabb az adott választás. Az országok választásainak Gallagher indexeit az index feltalálójának 2023-as kiadású dolgozatából veszem, melyben mind a 194 ország eddigi választásainak indexei prezentálva vannak (Gallagher, 2023). Minden országnál az adatfelvételhez képest történt legutolsó 5 választás Gallagher indexeit gyűjtöttem ki, ezért lehetett, hogy a két vizsgált adatbázisban néhol minimális eltérés tapasztalható.

III. 1.2. Transparency index

A második hipotézisemhez szükséges korrupciós indexeket a Transparency International honlapjáról gyűjtöttem, akik minden évben elvégzik a korrupció érzékelésére szolgáló felmérést, és megalkotják Corruption Perception Index-et (CPI), amely 1 és 100 közötti értéket vehet fel, és minél alacsonyabb, annál jobban korruptnak tekintik adott ország állampolgárai a közsférában tevékenykedőket (5. *Melléklet*).

III. 1.3. Eurobarometer

Annak érdekében, hogy alapos kutatást végezzek, az intézményi bizalmi, illetve az oltakozási hajlandósági adatokhoz mind a két legnagyobb európai adatbázist, vagyis az Eurobarometer-t, valamint az European Social Survey-t (ESS) egyaránt megvizsgálom. Mindkét adatbázis friss adatokkal szolgál, részletes kérdéseket tesznek fel a COVID-19 elleni vakcinákkal és magával a járvánnyal kapcsolatban is, valamint az intézményi bizalmat is rendkívül alaposan méri a legfontosabb formális intézmények (kormány, parlament, jogrendszer stb.) iránt.

Az Eurobarometer-t az Európai Unió intézményei alkalmazzák, vannak speciális témában kiadott kutatások, valamint az általam is használt Standard Eurobarometer, mely az általános, hosszútávú trendek nyomon követését teszi lehetővé. A Standard Eurobarometer minden évben kétszer jelenik meg, és általában rövid időn belül, 2 hónap lefolyása alatt gyűjtik be az adatokat. Az Európai Unió 27 tagállamán túl a Balkán térség fontosabb államai, Törökország, Norvégia, Izland, Svájc és az Egyesült Királyság is a vizsgált országok között vannak. Az alacsony lakókkal rendelkező országokban (Ciprus, Luxemburg, Málta, Izland, Montenegró) minimum 500, a többi országból minimum 1000 fős mintát vesznek, összesen 38.000 egyént interjútatnak. Bár a legújabb, 97.3-as Standard Eurobarometer is elérhető már, én a 94.3-as hullámot használtam a dolgozatomhoz, mivel ez az utolsó, amelyben az oltással kapcsolatos kérdések is rögzítésre kerültek. Ezt a hullámot 2021.02.12. és 2021.03.18. között rögzítették.

Az Eurobarometer hátránya, hogy ez egyes kérdésekre adott válaszokat könnyen befolyásolhatják az adott országban terjedő aktuális hírek az egyes intézményi szereplőkkel kapcsolatban (Gyórfy, 2020). Az Eurobarometer kritikusai szerint, az, hogy az Európai Unió intézményei bonyolítják le a felmérést kivenni valót hagy maga után, hisz érdekükben áll elkerülni az euroszeptikus nézőpontok megjelenését, így a kérdőív nem tekinthető

tudományosnak, és elmosza a határokat a tudomány és a propaganda között (Höpner, Jurczyk, 2015). Mivel én nem az Európai Unió intézményei iránti bizalmat nézem, ezért ez a kritika kevésbé releváns. Egy másik fontos jellemzője az Eurobarometer-nek, melyet az Európai Bizottság szóvivője is elismert, hogy a gyakori megjelenés és a rövid adatgyűjtési időszak következtében ez inkább tekinthető egy pillanatfelvételnak a közvélemény megítéléséről egy adott időpontban (Zalán, 2019). Az oltással kapcsolatos véleményekkel kapcsolatban ez kifejezetten nem probléma, tekintettel a gyorsan kifejlesztett vakcinákra, melynek megbízhatóságáról a forgalomba hozáskor kellett meggyőzni az országok állampolgárait. Az továbbá, hogy szűk időn belül minden országban egyszerre vették fel az adatokat kiküszöböli az olyan eltéréseket, melyek az oltásokkal kapcsolatos aktuális hírek, vagy a vakcinák eltérő ütemű regisztrálásából eredhetnek.

Az intézményi bizalmi adatokat minden fontosabb intézménnyel kapcsolatban vizsgálják; „Mennyire bízik Ön bizonyos intézményekben? Inkább bízik, vagy inkább nem bízik a felsorolt intézményekben?”. Mint az a kérdésben is benne van, a válaszolónak a „nem tudom” opción kívül két választási lehetősége van, egyszerűsítve ezzel a válaszadást. A vizsgálat során az „inkább bízik” válaszok arányát néztem az összes válaszhoz viszonyítva, így jött ki az 1-100-ig terjedő skála. Az alapos vizsgálat érdekében mindkét szokásos mérési módszert alkalmazom; mind az igazságszolgáltatás iránti bizalmat, mind a fontosabb intézmények iránti aggregált bizalmat vizsgálom. Ez utóbbiba az igazságszolgáltatáson kívül a kormány, a rendőrség, valamint a parlament iránti bizalom tartozik bele, amely intézmények iránt tanúsított „inkább bízik” válaszok arányát átlagoltam, és „aggregált intézményi bizalom” néven neveztem el.

Az oltással kapcsolatosan az Eurobarometer esetében úgy van feltéve a kérdés, hogy ne jelentsen problémát az eltérő időpontban megkezdett tömeges oltási programokból eredő időbeli eltérés: „Ha a hatóságok engedélyeznek COVID-19 (koronavírus) elleni oltást, és az elérhetővé válik az Ön számára, mikor szeretné beoltatni magát?”. A válaszok között egyaránt szerepel a „Már kaptam védőoltást”, valamint az „Amint lehet”, melyek lényegében megfeleltethetőek egymásnak, tekintve a válaszadó feltétlen bizalmát a vakcinákban (Eurobarometer 94.3.). Ezen két választípust egyként kezeltem, hisz ezek jelentik a biztosan oltást felvenni kívánó csoportot. A „Később 2021-ben”, valamint a „Később” válaszokat szintén egyként kezeltem, ezeket tekintettem a bizonytalanoknak, és a harmadik kategóriát a „Soha” választ adók jelentették, hisz itt egyértelműen oltást ellenző egyénekről beszélhetünk.

IV. 1.4. European Social Survey

A European Social Survey az Eurobarometer-rel ellentétben egy kutatók által kezdeményezett, tudományos célú kutatás, melyet 2001-től kezdve 2 évente gyűjtenek be. Az ESS-t széleskörben a legmegbízhatóbb adatbázisnak tartják többek között a szigorú mintavételi módszere, a kérdőívek és a személyes interjúk miatt (Zmerli, Newton, 2008). A felmérés több európai ország lakosainak attitűdjeit, hiedelmeit és viselkedési mintáit méri. Az ESS legújabb, 10. hullámának adatai 2020. 09.15. és 2022.05.25. között lettek felvéve. A hosszú időintervallum hátránya azonban, hogy az oltással kapcsolatos hírek, valamint a vakcinák elérhetősége miatt sokat változott a közvélemény álláspontja ebben a több mint 20 hónapos időszakban. Az ESS korlátja továbbá, hogy nem fed le minden Európai Unió tagállamot, a 19 EU-s ország mellett 6 EU-n kívüli ország szerepel. A minta nagyságát tekintve felülmúlja az Eurobarometer-t; átlagosan 2089 mintát vesznek egy országból. Összességében tehát kevesebb országot, de az országokon belül nagyobb mintát vizsgál, mint az Eurobarometer.

Az intézményi bizalmi adatokat 1-10-es arányskálán méri, ennek előnye, hogy a válaszadók árnyaltabb véleményt tudnak kifejezni. Az oltással kapcsolatban az ESS-ben a „Nem tudom” válaszon kívül három választási lehetőség volt a *„Be fogja oltatni magát koronavírus ellen a magyar hatóság által jóváhagyott oltóanyaggal?”* kérdésre: „Igen, be fogom” /” Igen, már beoltattam magam” /” Nem”. Itt az első két választ tekintettem igenlő, míg a harmadikat elutasító válasznak.

III. 2. Statisztikai módszertan

A dolgozatban eltérő módszertant használtam az eltérő típusú adatokra egyéni, illetve országos szinten. Az első hipotézisem teszteléséhez mindkét adatsor adataiból több pontdiagrammot készítettem az adatok szemléltetésre, valamint az U alakú kapcsolat feltételezése miatt másodfokú polinomiális trendvonalat illesztettem rájuk az erősség mérésére. Bár a hasonló hipotézist vizsgáló Sofie Marien 2011-es dolgozatában egy többváltozós regressziót is futtatott a két változót befolyásoló egyéb hatások bemutatására, valamint az arányosság hatásának relevanciájának bemutatására, én ezt a dolgozat terjedelme, a regresszió komplexitása, valamint ezen hatások hasonlósága miatt ezt a lépést mellőztem, és Sofie Marien tanulmányából is levontam általános következtetéseket.

Végül az utolsó hipotézisem vizsgálatához Cramer-féle együtthatót számoltam és Khi-négyzet próbát végeztem el, melyek két nominális változó közötti összefüggés erősségét mérik. Mivel az ESS adatainál az intézményi bizalmi adatok ordinális jellegűek voltak ezért ott még egy szórásanalízist is elvégeztem, amely a csoportok közötti független eloszlást méri.

IV. Eredmények

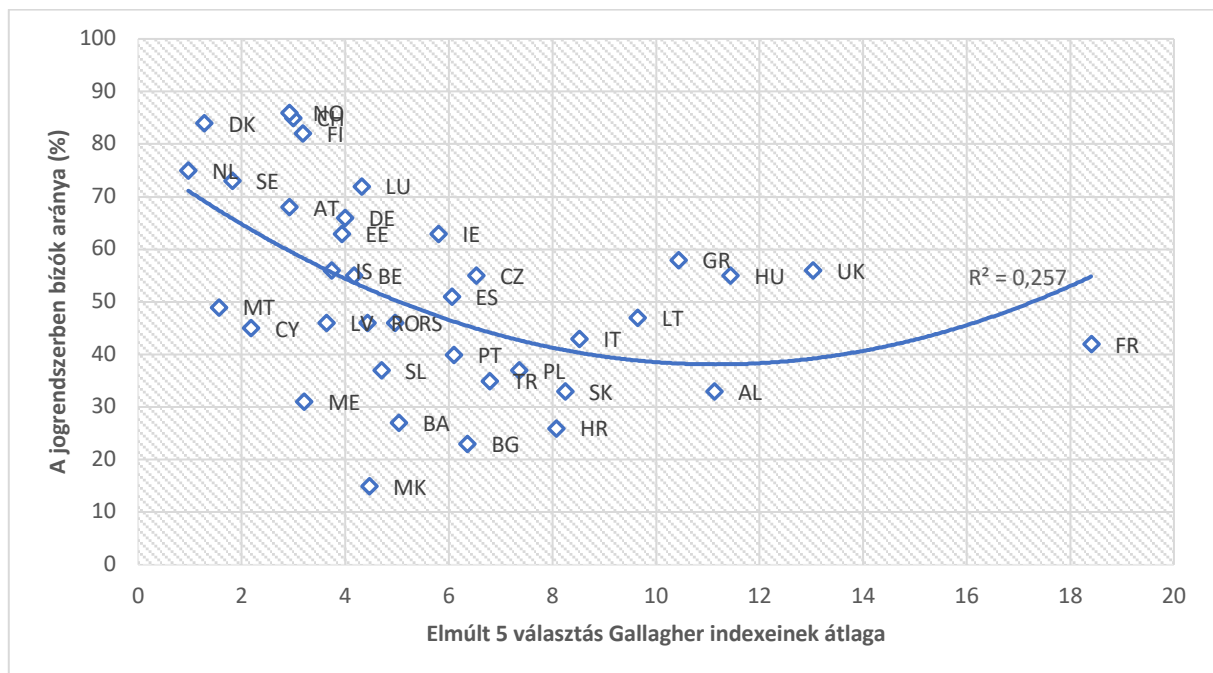
IV.1. Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata

Első hipotézisem mindkét adatbázisban megvizsgálva igazolódott és másodfokú polinomiális trendvonalat illesztve 0,25-0,3 körüli a korrigált R^2 értéke, mely az összes többi trendvonal közül a legjobban illeszkedett a pontokra. A lineáris trendvonalnál a másodfokú polinomiális trendvonal korrigált R^2 értéke mindkét adatbázis mindkét intézményi bizalmi definícióját átlagolva több mint kétszer magasabb volt (0,125 és 0,28).

Mindkét típusú bizalomnál és mindkét adatbázisnál felismerhető az U alakú kapcsolat, azonban tisztán látszik, hogy a többségi rendszer nem növeli az intézményi bizalmat annyira, mint az arányos rendszerek országai esetében (1-4. Ábra). Ez már Sofie Marien (2011a) dolgozatában is észrevehető volt, azonban ott a két legaránytalanabb rendszerrel rendelkező Egyesült Királyság, valamint Franciaország a Közép-Kelet európai térség legnagyobb bizalommal rendelkező országainak bizalmi szintjén volt, itt viszont ezen térség egyes országai (pl.: Magyarország, Litvánia) megelőzi mindkét országot az aggregált intézményi bizalom esetében (2. Ábra). Ezt majd a második hipotézis tesztelésével sikerül jobban megérteni. Fontos azt is megemlíteni Franciaországgal és az Egyesült Királysággal kapcsolatban, amit már Marien (2011a) is kihangsúlyoz: bár ezen két ország nélkül negatív lineáris kapcsolat lenne az arányosság és az intézményi bizalom között⁴, mégsem szabad e két országot kiugró adatként kezelni, hisz a fordított arány esetében ezen országokénak kéne a legalacsonyabb bizalmi szinttel rendelkezniük. Ezen túl Franciaország és az Egyesült Királyság választási rendszere és eredményei hasonlítanak a világ számos nagy országának (pl. USA, Ausztrália) választási eredményeihez. Marien szerint ezért ezek az országok nem elszigeteltek, és nem hagyhatók figyelmen kívül, amikor az arányosság és a politikai bizalom közötti kapcsolatról beszélünk.

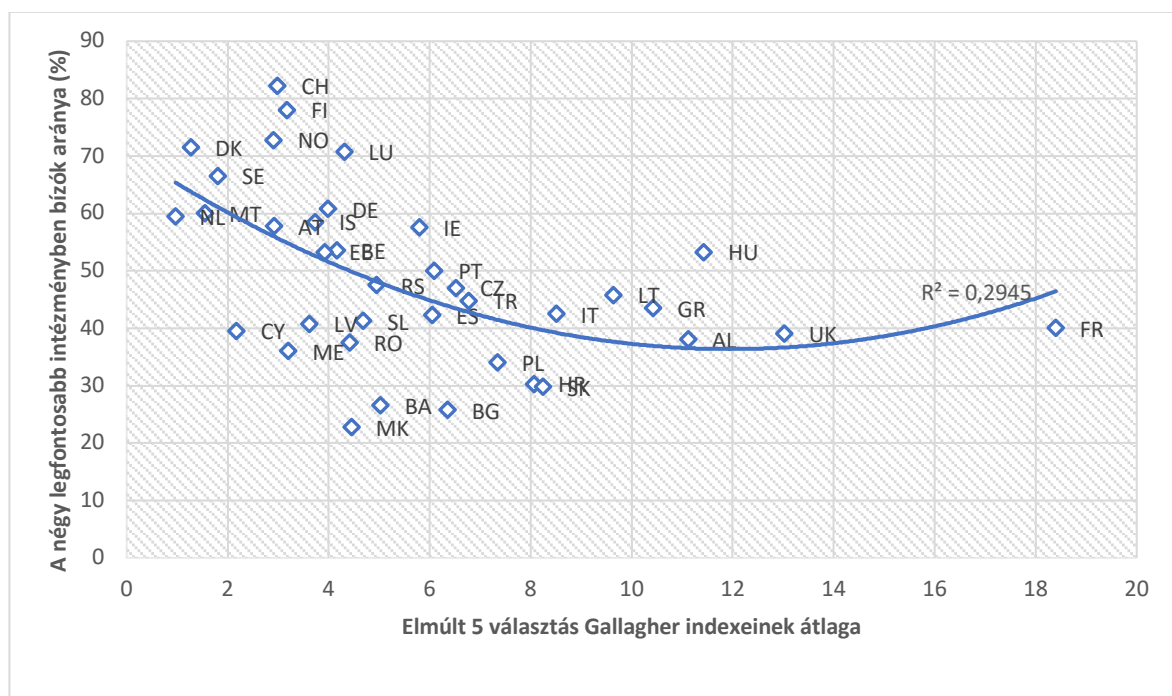
⁴ Ezt az én dolgozatomban főként Magyarország, Litvánia és Görögország miatt sem lehetne állítani

1. Ábra: Az arányosság és a jogrendszer kapcsolata az Eurobarometer alapján

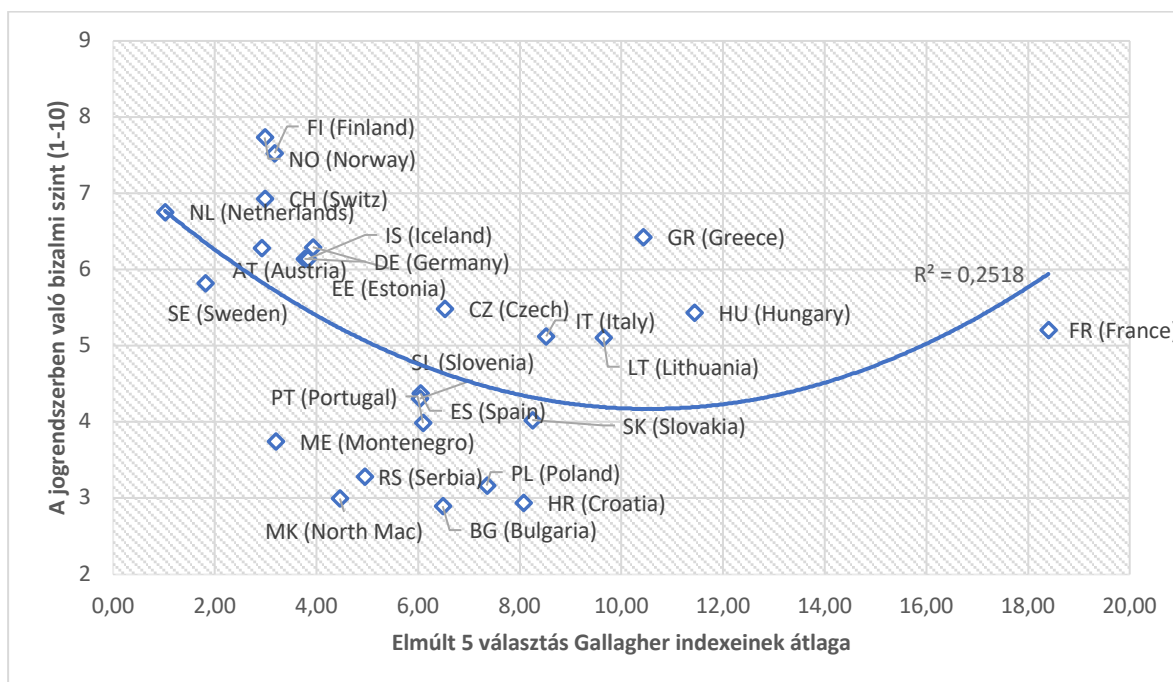
(Forrás: saját szerkesztés az Eurobarometer 94.3. adatai alapján)

2. Ábra: Az arányosság és az aggregált intézményi bizalom kapcsolata az Eurobarometer alapján

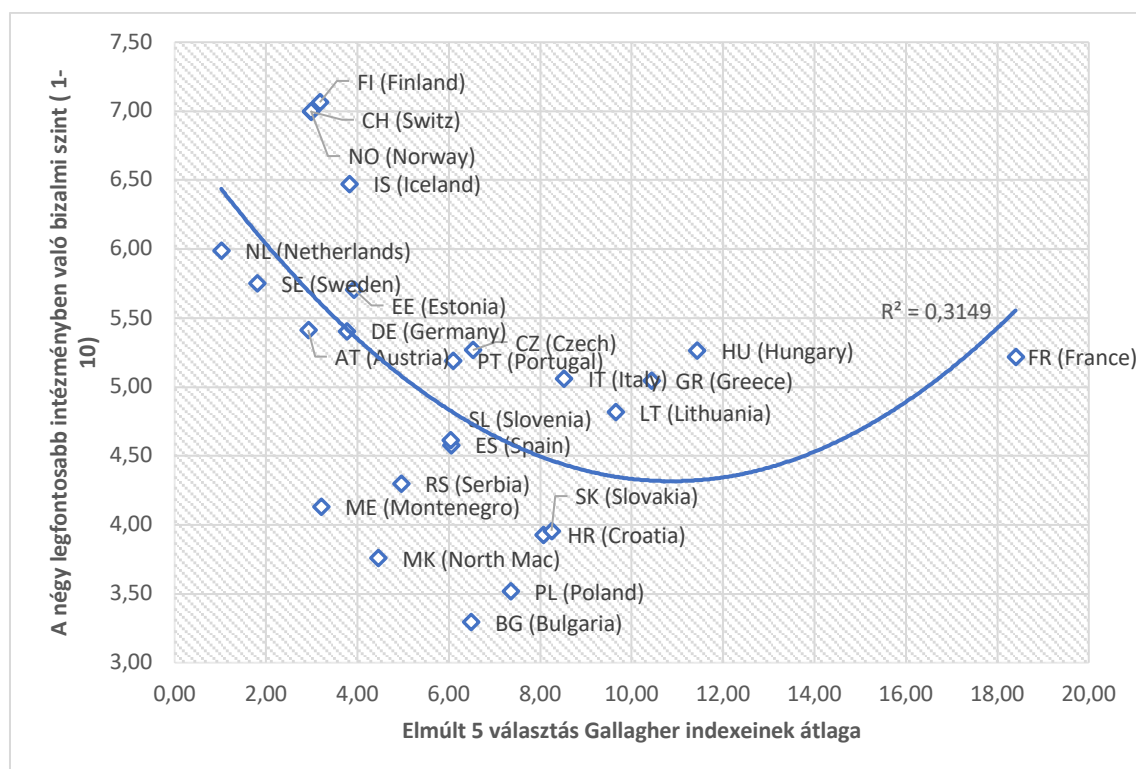
(Forrás: saját szerkesztés az Eurobarometer 94.3. adatai alapján)

3. Ábra: Az arányosság és a jogrendszer kapcsolata az ESS adatai alapján

(Forrás: Saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

4. Ábra: Az arányosság és az aggregált intézményi bizalom kapcsolata az ESS adatai alapján

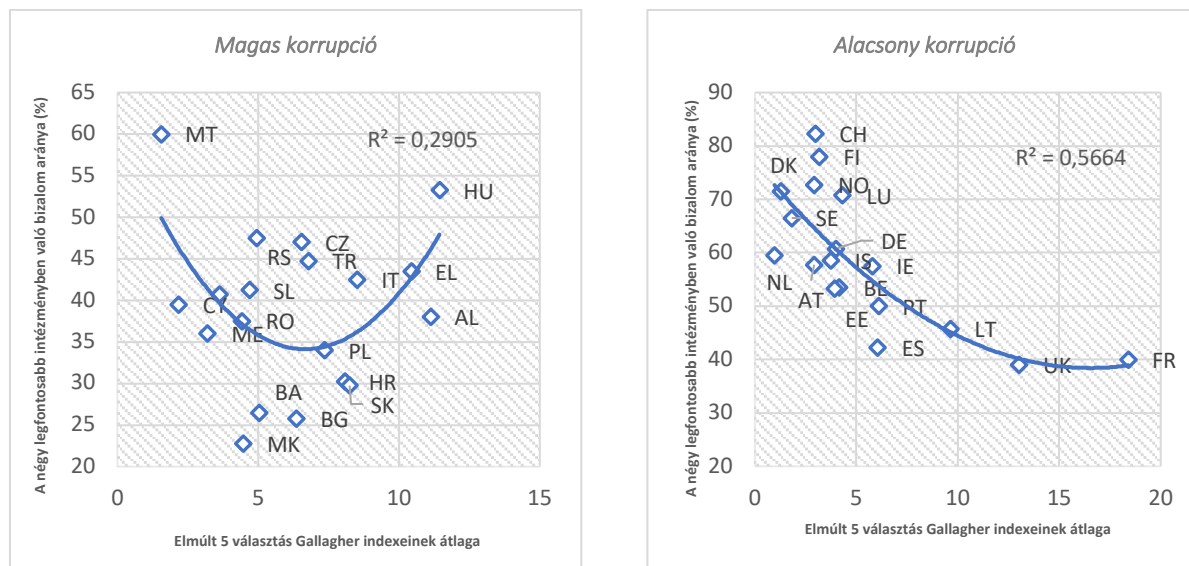

(Forrás: Saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

IV. 2. Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata a korrupciós szint fényében

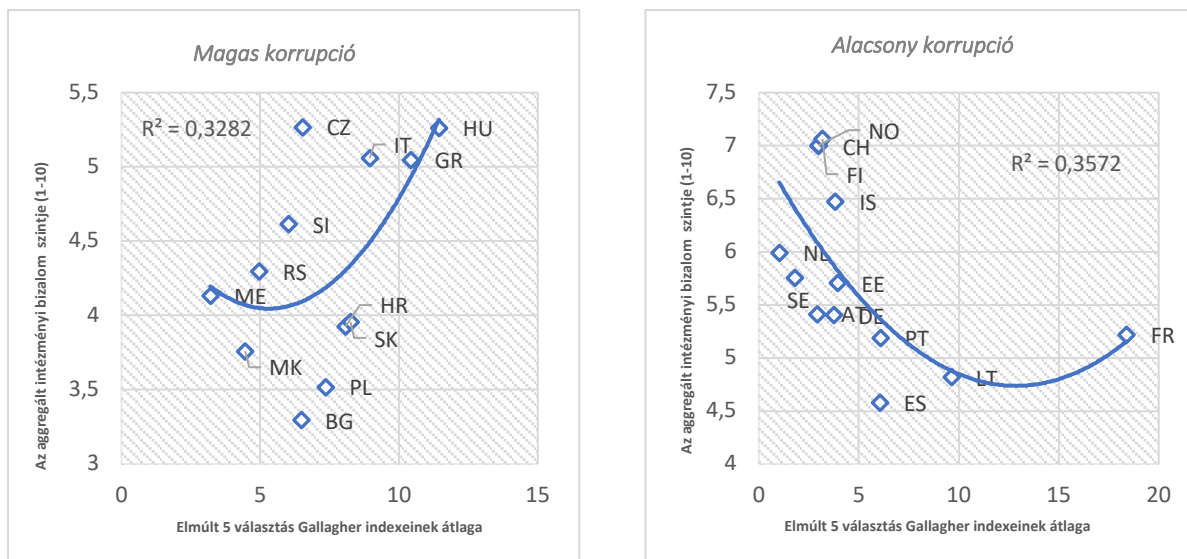
A második hipotézis teszteléséhez mindkét adatbázisban a mediánnál kettéválasztottam az országokat a korrupciós mutatójuk (CPI) szerint alacsony és magas korrupciós szintű csoportokra úgy, hogy mindkét csoport egyenlő méretű legyen.

5. Ábra (bal): Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata a magas korrupciós szinttel rendelkező országokban az Eurobarometer adatai alapján
6. Ábra (jobb): Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata az alacsony korrupciós szinttel rendelkező országokban az Eurobarometer adatai alapján

(Forrás: saját szerkesztés az Eurobarometer 94.3. adatai alapján)

7. Ábra (bal): Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata a magas korrupciós szinttel rendelkező országokban az ESS adatai alapján
8. Ábra (jobb): Az arányosság és az intézményi bizalom kapcsolata az alacsony korrupciós szinttel rendelkező országokban az ESS adatai alapján

(Forrás: saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

A 5-8. Ábrák alapján a második hipotézis igazolódik; a magas korupciós szinttel rendelkező országokban a többségi rendszer nagyobb eséllyel jár együtt magasabb intézményi bizalommal, mint az alacsony korupciós szinttel rendelkező országok esetében. Érdekes a két adatbázis közötti különbség.

Az Eurobarometer adatai alapján az alacsony korupciós szintű csoportban a két legaránytalanabb választási rendszerrel rendelkező ország, az Egyesült Királyság, valamint Franciaország rendelkezik a legalacsonyabb intézményi bizalmi szinttel, amely igencsak meglepő tény az eddigi irodalmak viszonylatában is (6. Ábra).

A magas korupciós szinttel rendelkező országok körében ezzel szemben a két legmagasabb bizalmi szinttel rendelkező Málta, valamint Magyarország rendre a legarányosabb, valamint a legaránytalanabb választási rendszerrel rendelkező országok, vagyis az U alak, bár a kevés mintaszám miatt nem erősen, de fent áll. A két szélsőérték közé eső országok tehát alacsonyabb bizalmi szinttel rendelkeznek, és a legalacsonyabb bizalmi szinttel rendelkező országok ebben a csoportban (Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária) is az átlagos arányossági szint körül mozognak, bár tisztán látszik az is, hogy hasonló arányossággal rendelkező országok (Szerbia, Csehország, Törökország), a csoport magas bizalmi szintű országai közé tartoznak, vagyis az összefüggés kevésbé egyértelmű ezen csoportban, azonban az U alak valamelyest itt is kirajzolódik. A többi trendvonal korrigált R^2 értéke a nullához közelít, ebben az esetben is a polimoniális trendvonal illeszkedik a legjobban.

Az ESS adatbázisában ezzel szemben a két csoport teljesen ellentétes alakú görbét rajzol ki, bár itt az Eurobaromternél is kevesebb ország állt rendelkezésre. Az alacsony

korupciós szinttel rendelkező országok csoportjában itt is az aránytalanság növekedésével egy ideig csökken a bizalmi szint, azonban a legaránytalanabb két országnál újra felfelé indul enyhén a trendvonal. Bár természetesen itt sem lehet általánosítani, az biztosan elmondható, hogy az ESS adatbázisa alapján ezen országcsoportban nem a legaránytalanabb Franciaország rendelkezik a legalacsonyabb bizalmi szinttel, azonban csak 0,7 ponttal előzi meg a sereghajtó Spanyolországot, és jócskán elmarad a legmagasabb bizalmi szintű országoktól.

A magas korupciós szinttel rendelkező országok esetében itt az Eurobarometer-rel ellentétben minden bizonnyal a kisebb minta miatt nem találunk olyan országot, amely arányos választási rendszerrel rendelkezne magas intézményi bizalom mellett, az aránytalanság növekedésével inkább az intézményi bizalom növekedése olvasható le. A legaránytalanabb Magyarország itt is a legnagyobb intézményi bizalommal rendelkező ország, azonban a második legnagyobb intézményi bizalommal rendelkező Csehország, valamint a legalacsonyabb intézményi bizalommal rendelkező Bulgária arányossági szintje megegyezik.

Összességében a korupciós szint alapján történő szétválasztás mindkét adatbázisban rávilágított arra, hogy az alacsony korupciós szinttel rendelkező országok esetében a többségi választási rendszer kevés jó dolgot jelent az intézményi bizalomra nézve, míg a magas korupciós szinttel rendelkező országok esetében ez az állítás pont hazánk esete miatt sem állja meg a helyét.

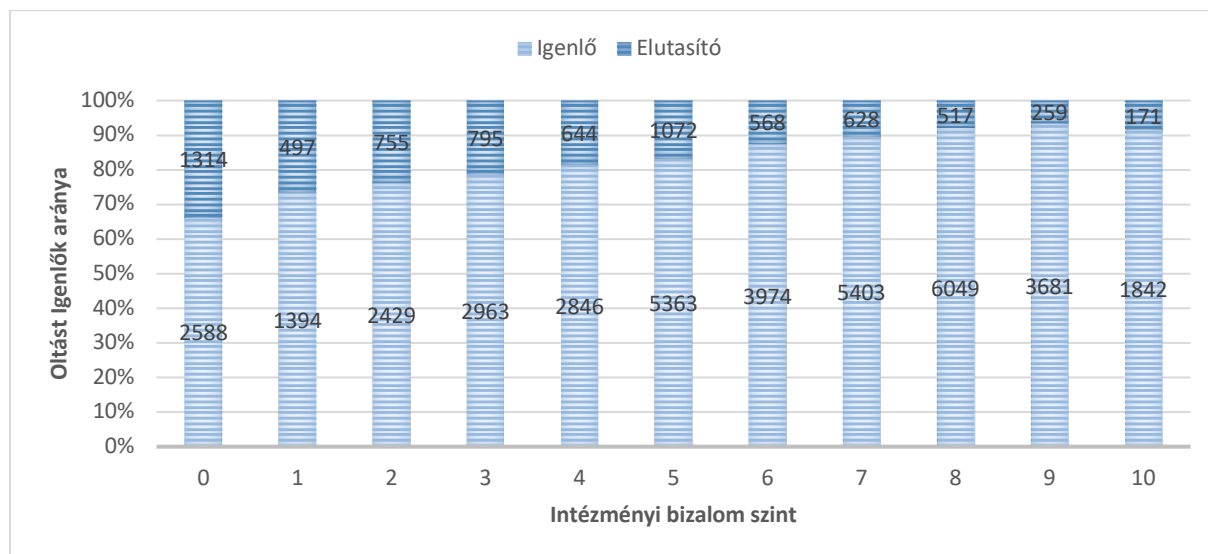
IV. 3. Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata

A harmadik hipotézishez az ökológiai tévkövetkeztetés elkerülése végett először egyéni szinten vizsgáltam az intézményi bizalom, valamint az oltakozási hajlandóság közötti kapcsolatot.

Az ESS adatbázisában mivel az intézményi bizalmat arányskálán mérték, míg az oltakozási hajlandóságot nominális skálán, ezért először egy szórásелеmzést végeztem, amelyet a szemléltetés kedvéért egy diagrammal is kiegészítettem.

Az ábrán is jól látszik, hogy az alacsony intézményi bizalommal rendelkező egyének körében a legnagyobb az oltást elutasítók aránya. Ezt a mellékletben található varianciaanalízis is alátámasztja; a p értéke 4 tizedesjegyre kerekítve is 0, vagyis elutasítható az a hipotézis, mely szerint a két ismérv független lenne egymástól, azonban csak 4,5%-os H^2 értéket kaptam, vagyis az oltakozási hajlandóság csak 4,5%-ban magyarázza az intézményi bizalmi szint szóródását (4. Melléklet).

9. Ábra: Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata egyéni szinten az ESS adatai alapján

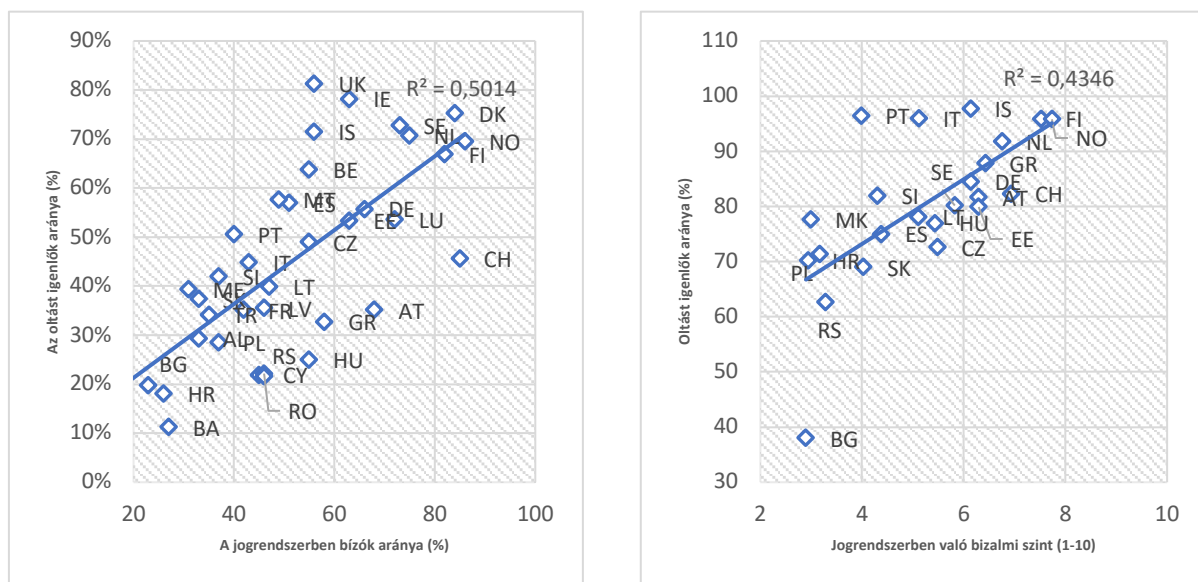
(Forrás: saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

Ezt követően az intézményi bizalom 0-10-es skáláját 4 részre osztottam úgy, hogy körülbelül egyenlő elemszámú csoportok alakuljanak, és egy keresztábra segítségével Cramer-féle együttható számoltam, amely 0,15-ös értékéből gyenge kapcsolatra következtethetünk az oltakozási hajlandóság, valamint az intézményi bizalom között.

Az Eurobarometer adatait SPSS-ben elemeztem. Az eredmények szintén a mellékletben találhatóak. Itt a Cramer-féle asszociációs együttható 0,26-os értéke már nagyobb, mint az ESS-nél, azonban még mindig gyenge a kapcsolat erőssége (3. Melléklet).

Országos szinten ezzel szemben erős korrelációt tapasztalunk az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság között, mint azt a 10. és 11. Ábra is mutatja, azonban az ökológiai tévkövetkeztetés veszélye miatt, az egyéni szintű eredmények fényében nem lehet azt állítani, hogy az alacsony intézményi bizalom közvetlenül okozza az olt hajlandóság csökkenését.

10. Ábra (bal): Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata országos szinten az Eurobarometer adatai alapján
11. Ábra (jobb): Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata országos szinten az ESS adatai alapján

(Forrás: Saját szerkesztés az Eurobarometer 94.3. és a 10. ESS adataiból)

Összességében tehát a harmadik hipotézist (*H3*) elutasítom; A magasabb intézményi bizalommal rendelkező egyének körében nem lesz szignifikánsabban magasabb az oltakozási hajlandóság. Ennek ellenére az országok szintjén legalábbis együtt járás volt megfigyelhető.

V. Korlátok

A dolgozat egyik a kevés vizsgált ország, amely mindkét európai adatbázis kapcsán fennáll, de különösen igaz az ESS-re, hisz nem csak 15-tel kevesebb országot vizsgál, de a kutatás szempontjából egyik fontos példának tekinthető Egyesült Királyság nem szerepel a vizsgált országok között. A téma mélyebb megértéséhez fontos lenne egy olyan világszintű, egységes adatbázis megalkotása, amely legalább annyira megbízhatóan méri az intézményi bizalmat, mint az általam használt két adatbázis, és több olyan alacsony korrupciós szinttel rendelkező ország is szerepel benne, amelynek aránytalan a választási rendszere (pl.: Ausztrália, Egyesült Államok, Kanada, Taiwan, Japán).

A dolgozat további korlátjai közé tartozik, hogy mind a politikát és a választási rendszerek, mind az intézményi bizalmat rendkívül sok tényező befolyásol, ez a tanulmány

pedig csak egy-egy dolgot emelt ki a sok közül. A dolgozat terjedelme, valamint a többváltozós regresszió komplexitása miatt nem végeztem regressziót az intézményi bizalom többi befolyásoló tényezőinek mérésére, azonban ezekkel kapcsolatban viszonylag nagy egyetértés volt eddig az irodalomban, melyet az elméleti részben ismertettem. Fontos tehát leszögezni, hogy az első két hipotézis esetében nem szabad egyértelmű ok-okozati összefüggéseket levonni, azonban az alapvető trendek és a kiugró adatok leolvashatóak, amelyekből alapvető összefüggésekre lehet következtetni az eddigi irodalmak segítségével.

VI. Összefoglalás

A dolgozatom első részében azt az összefüggést vizsgáltam meg az országok választási rendszerének arányossága, valamint az intézményi bizalom között, mellyel Sofie Marien (2011a) kutatásában az addigi ellentmondásos eredményeket magyarázta. Ezen gondolat lényege az arányosság és a politikai bizalom közötti U alakú kapcsolat volt, melyet az első hipotézisemben fogalmaztam meg (*H1*).

Az első hipotézisem vizsgálatához kétféle adatbázis intézményi bizalmi adatait használtam, valamint az elmúlt 5 választás Gallagher indexeit. Az első hipotézist elfogadtam, az U alak egy másodfokú polinomiális trendvonal segítségével valóban kirajzolódott, igaz 0,25-0,3 közötti gyenge korrigált R^2 értékeket kaptam mindkét adatbázisban, azonban a többi trendvonal korrigált R^2 értékeihez képest ez is magasnak számított.

Ezt követően a második hipotézisem vizsgálatához az országokat a Transparency International korrupciós indexei mentén két csoportra osztottam. Az így kapott pontdiagrammok alapján a *H2* hipotézist is elfogadtam: a magas korrupciós szintű országok körében az aránytalanság növekedése valóban nagyobb eséllyel eredményezett magasabb intézményi bizalmat, mint az alacsony korrupciós szinttel rendelkező országok körében, sőt, meglepő módon az utóbbi csoportban a legaránytalanabb választási rendszerrel rendelkező Franciaország, valamint az Egyesült Királyság az Eurobarometer adatai alapján a két legkisebb intézményi bizalommal rendelkező országok voltak a csoportjukban.

Franciaország, valamint az Egyesült Királyság az elmúlt években komoly társadalmi-politikai válságokat éltek át. Nem lehet biztosan következtetni az ok-okozati összefüggésekre, azonban az is lehet, hogy ennek a választási rendszerekhez is köze van. A többségi rendszereknek esetében említett jó tulajdonságok, mint a kormányozhatóság, valamint a könnyebb elszámoltathatóság a dolgozat alapján úgy látszik, hogy az alacsony korrupciós szinttel rendelkező országokban nem jár együtt magasabb intézményi bizalommal, hisz a

választópolgároknak kevésbé fontos szempont „megbüntetni” a korruptnak vélt kormányt. A magas korrupciós szinttel rendelkező országok esetében ezzel szemben az aránytalanság növekedése sokkal inkább összekapcsolható magasabb intézményi bizalommal, feltételezhetően pont a könnyebben felelősségre vonható politikai szereplők következtében.

Végül az alacsony szintű bizalom következményeinek bemutatására az intézményi bizalom és a Covid19 elleni oltakozási hajlandóság kapcsolatát vizsgáltam egyéni, valamint országos szinten. Bár országos szinten közepesen erős, egyéni szinten mindkét adatbázisban gyenge kapcsolat volt az intézményi bizalom, valamint az oltakozási hajlandóság között, így a harmadik hipotézisemet elvettem; a magasabb intézményi bizalommal rendelkező egyének körében nem volt szignifikánsabban magasabb az oltakozási hajlandóság.

VII. Irodalomjegyzék

Aarts, K., Thomassen, J. (2008). Satisfaction with democracy: Do institutions matter?. *Electoral studies*, 27(1), 5-18.

Aghion, P. et al. (2010) 'Regulation and Distrust', *The Quarterly Journal of Economics*, 125(3), pp. 1015–1049. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjsr&AN=edsjsr.27867505&site=eds-live> (Accessed: 19 May 2022).

Bagić, D., Šuljok, A., & Ančić, B. (2022). Determinants and reasons for coronavirus disease 2019 vaccine hesitancy in Croatia. *Croatian medical journal*, 63(1), 89-97. doi: 10.3325/cmj.2022.63.89

Blair, R. A., Morse, B. S., Tsai, L. L. (2017) 'Public health and public trust: Survey evidence from the Ebola Virus Disease epidemic in Liberia', *Social Science & Medicine*, 172, pp. 89–97. doi: 10.1016/j.socscimed.2016.11.016.

Blais, A., Bodet, M. A. (2006) 'Does proportional representation foster closer congruence between citizens and policy makers?', *Comparative Political Studies*, 39(10), pp. 1243–1262. doi: 10.1177/0010414005284374.

Boda, Zs., Medve-Bálint, G. (2012) 'Intézményi bizalom a régi és az új demokráciákban'. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbas&AN=edsbas.CE49B99A&site=eds-live> (Accessed: 21 May 2022).

Budge, I., McDonald, M. D. (2006) 'Choices parties define - Policy alternatives in representative elections, 17 countries 1945-1998', *PARTY POLITICS*, 12(4), pp. 451–466. doi: 10.1177/1354068806064727.

Eric C. C. Chang (no date) 'Working Paper Series: No. 57 Jointly Published by A Comparative Analysis of How Corruption Erodes Institutional Trust', <http://www.asianbarometer.org/newenglish/publications/workingpapers/no.57.pdf> [Preprint]. Available at: <https://discovery.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=b957aa61-dd7c-3b88-963f-167cf4b15495> (Accessed: 16 April 2023)

Cole, L. M., Cohn, E. S. (2016) *Institutional Trust Across Cultures: Its Definitions, Conceptualizations, and Antecedents Across Eastern and Western European Nations*. Cham: Springer International Publishing. doi: 10.1007/978-3-319-22261-5_9.

Cservák, Cs. (2017) 'Kategorikus és ordinális választási rendszerek', *Iustum Aequum Solitare*, XIII. 2017. 3. 27-40. Hozzáférhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7479972>

Deb, P., Furceri, D., Jimenez, D. et al. (2022) The effects of COVID-19 vaccines on economic activity. *Swiss J Economics Statistics* 158, 3. <https://doi.org/10.1186/s41937-021-00082-0>

Dóra, G. (2012) 'Intézményi bizalom és a döntések időhorizontja', *Közgazdasági Szemle / Economic Review*, 59, pp. 412–425. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=75191021&site=eds-live> (Accessed: 22 May 2022).

Downs, A. (1957). An Economic Theory of Political Action in a Democracy. *Journal of Political Economy*, 65(2), 135–150. <http://www.jstor.org/stable/1827369>

European Commission, Brussels (2023). Eurobarometer 94.3 (2021). GESIS, Cologne. ZA7780 Data file Version 2.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.14076>

European Commission, (2020), Commission's centralised approach on procuring Covid-19 vaccines on behalf of the Member States, accessed at: https://commission.europa.eu/publications/commissions-centralised-eu-approach_en (2023.04.14.)

European Social Survey Round 10 Data (2020). Data File Edition 10.1. and 10.2., Norway: Norwegian Social Science Data Services. Hozzáférhető: <https://ess-search.nsd.no/en/study/172ac431-2a06-41df-9dab-c1fd8f3877e7>

Franklin, M. N. (2004) Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945. Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511616884.

Gallagher, M. (1991). Proportionality, disproportionality and electoral systems. *Electoral studies*, 10(1), 33-51.

Gallagher, Michael, 2023. Election indices dataset at http://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/ElSystems/index.php, accessed [2023.02.01.]

Gilles, I. et al. (2022) 'Trust in Institutions and the COVID-19 Threat: A Cross-Sectional Study on the Public Perception of Official Recommendations and of Othering in Switzerland', *INTERNATIONAL JOURNAL OF PUBLIC HEALTH*, 66, p. 1604223. doi: 10.3389/ijph.2021.1604223.

Gilley, B. (2009). 'The right to rule: How states win and lose legitimacy.' Columbia University Press.

Golovics, J. (2020) 'A migráció gazdaságtana: egy intézményi közgazdaságtani megközelítés' = Economics of Migration: an Institutional Approach. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola. DOI 10.14267/phd.2020006

Golovics, J. (2021) 'Az intézményi bizalom befolyásoló tényezői Magyarországon a koronavírus-járvány idején' Kézirat

González-Melado, F. J., Di Pietro, M. L. (2021) 'The vaccine against COVID-19 and institutional trust', *Enfermedades infecciosas y microbiología clínica* (English ed.), 39(10), pp. 510–515. doi: 10.1016/j.eimce.2021.09.001.

Gregory, M. E. et al. (2022) 'Closing the Gap on COVID-19 Vaccinations in First Responders and Beyond: Increasing Trust', *INTERNATIONAL JOURNAL OF ENVIRONMENTAL RESEARCH AND PUBLIC HEALTH*, 19(2), p. 644. doi: 10.3390/ijerph19020644.

Györfy, D. (2014) 'Bizalom és gazdaságpolitika: fejezetek az euró történetéből'. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbas&AN=edsbas.175B13&site=eds-live> (Accessed: 17 March 2022).

Györfy, D. (2020) 'A bizalom' In: Szabó-Bara-Hámori (szerk.) (2020) 'Intézményi Közgazdaságtan' Akadémia Kiadó, Available at: <https://mersz.hu/szabo-bara-hamori-intezmenyi-kozgazdasagtan>

Hardin, R. (2006). Trust. Cambridge: Polity Press.

Hayek, F. A. (1944): The Road to Serfdom. London: Routledge, 2001.

Hodosi, A. (2011) A bizalom, mint költségcsökkentő tényező, *Competitio*, 10(1), o. 74–84. doi: 10.21845/comp/2011/1/6.

Hooghe, M., Stiers, D. (2016). Elections as a democratic linkage mechanism: How elections boost political trust in a proportional system. *Electoral Studies*, 44, 46-55.
<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.08.002>

Höpner, Martin & Jurczyk, Bojan. (2015). How the Eurobarometer Blurs the Line between Research and Propaganda.

IMF, 2021, World Economic Outlook 2021 April,
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>

Keynes, J. M. (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York: Harcourt, Brace.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., Vishny, R. W. (1997). Trust in Large Organizations. *The American Economic Review*, 87(2), 333–338. <http://www.jstor.org/stable/2950941>

Lijphart, A. (1999) *Patterns of democracy : Government forms and performance in thirty-six countries*. [01]. Yale Univ. Press. Available at:
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=cat04296a&AN=bcek.770896&site=eds-live>
(Accessed: 21 May 2022).

Loosemore, J., Hanby, V. J. (1971). The theoretical limits of maximum distortion: Some analytic expressions for electoral systems. *British Journal of Political Science*, 1(4), 467-477.

Marien, S. (2011a) 'The effect of electoral outcomes on political trust: A multi-level analysis of 23 countries', *Electoral Studies*, 30(4), pp. 712–726. doi: 10.1016/j.electstud.2011.06.015.

Marien, S. (2011b) 'Political trust. An empirical investigation of the causes and consequences of trust in political institutions in Europe'

Miller, A. H., Listhaug, O. (1990) 'Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States', *British Journal of Political Science*, 20(3), pp. 357–386. Available at:
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjsr&AN=edsjsr.193915&site=eds-live>
(Accessed: 22 May 2022).

Millstone, E., Van Zwanenberg, P. (2000). A crisis of trust: for science, scientists or for institutions?. *Nature Medicine*, 6(12), 1307-1308.

Mishler, W., Rose, R. (1997): Trust, Distrust and Skepticism: Popular Evaluations of Civil and Political Institutions in Post-Communist Societies. *The Journal of Politics*, 59(02), 418– 451.

Muñoz, J., Torcal, M., Bonet, E. (2011). Institutional trust and multilevel government in the European Union: Congruence or compensation?. *European Union Politics*, 12(4), 551-574.

Norris P. (1999) (Ed.) 'Critical Citizens. Global Support for Democratic Government', Oxford University Press

North, D. C. (2010). *Understanding the Process of Economic Change*. Princeton: Princeton University Press.

Oksanen, A. et al. (2020) 'Regulation and Trust: 3-Month Follow-up Study on COVID-19 Mortality in 25 European Countries', *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), p. e19218. doi: 10.2196/19218.

Pellegata, A., Memoli, V. (2018) 'Corruption and satisfaction with democracy: The conditional role of electoral disproportionality and ballot control', *European Political Science Review*, 10(3), pp. 393–416. doi: 10.1017/S1755773917000200.

Plohl, N., Musil, B. (2021) 'Modeling compliance with COVID-19 prevention guidelines: the critical role of trust in science', *Psychology, Health & Medicine*, 26(1), pp. 1–12. doi: 10.1080/13548506.2020.1772988.

Prati, G., (2020) Intention to receive a vaccine against SARS-CoV-2 in Italy and its association with trust, worry and beliefs about the origin of the virus, *Health Education Research*, Volume 35, Issue 6, Pages 505–511, <https://doi.org/10.1093/her/cyaa043>

Puri, N., Coomes, E. A., Haghbayan, H., Gunaratne, K. (2020). Social media and vaccine hesitancy: new updates for the era of COVID-19 and globalized infectious diseases. *Human vaccines & immunotherapeutics*, 16(11), 2586–2593. <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1780846>

Rose-Ackerman, S. (2001a): Trust and Honesty in Post-Socialist Societies. *Kyklos*, 54(2-3), 415–443.

Rose, R., Mishler, W. (2011) Political trust and distrust in post-authoritarian contexts. United Kingdom, Europe: ECPR Press. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsbas&AN=edsbas.47D076C4&site=eds-live> (Accessed: 22 May 2022).

Rothstein, B., Teorell, J. (2008). What is the Quality of Government? A Theory of Impartial Government Institutions. *Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 21(2), 165–190.

Rus, A., Iglič, H. (2005), Trust, governance and performance: The role of institutional and interpersonal trust in SME development. *International sociology*, 20(3), 371-391.

Sartori, G. (1994). Majoritarian and Proportional Systems. In: *Comparative Constitutional Engineering*. International Economic Association Series. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-22861-4_1

Shockley, E., Neal, T. M., PytlikZillig, L. M., Bornstein, B. H. (2015), *Interdisciplinary Perspectives on Trust : Towards Theoretical and Methodological Integration*, Springer International Publishing AG, Cham. Available from: ProQuest Ebook Central. [3 May 2022].

Stan, A. (2016). The future is the trust economy. *Techcrunch*, aprilis 24., <https://techcrunch.com/2016/04/24/the-future-is-the-trust-economy/>. (Accessed: 21 May 2022)

Sung, H.-E. (2006) 'Democracy and Criminal Justice in Cross-National Perspective: From Crime Control to Due Process', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 605, pp. 311–337. doi: 10.1177/0002716206287546

Wagner, A. F., Schneider, F., Halla, M. (2009). The Quality of Institutions and Satisfaction with Democracy in Western Europe — A Panel Analysis. *European Journal of Political Economy*, 25(1), 30–41

Weil, F. D. (1989). The sources and structure of legitimation in Western democracies: A consolidated model tested with time-series data in six countries since World War II. *American sociological review*, 682-706.

Zalán, E., (2019) EU Commission defends Eurobarometer methodology, available at:

<https://euobserver.com/eu-political/146834> accessed: 2023.04.06.

Zmerli, S., Newton K., (2008), Social Trust and Attitudes Toward Democracy, *Public Opinion Quarterly*, Volume 72, Issue 4, Pages 706–724, <https://doi.org/10.1093/poq/nfn054>

VIII. Mellékletek

1. Melléklet: A Gallagher index képlete

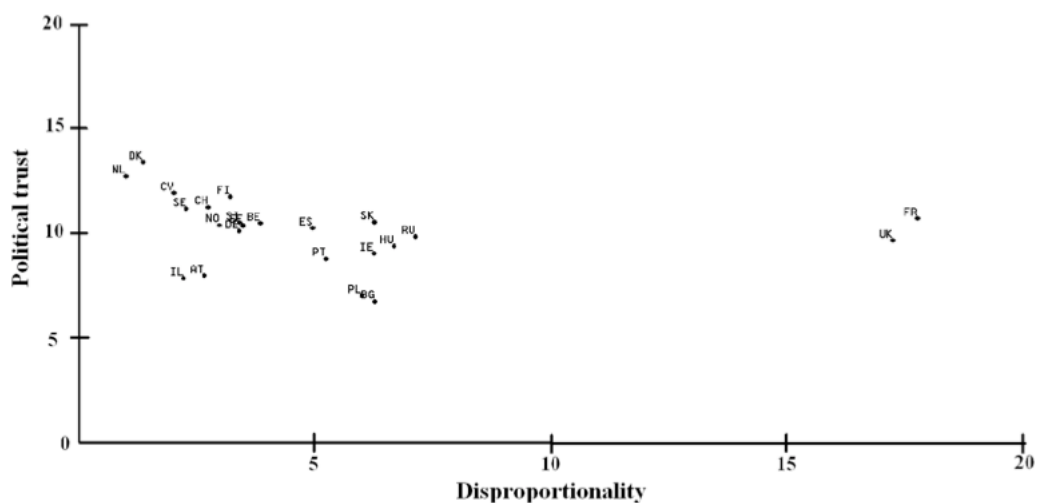
$$LSq = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (v_i - s_i)^2}{2}}$$

(V_i = a szavazatok százaléka, S_i = a mandátumok százaléka minden egyes párt esetében)

(Forrás: Gallagher (1991))

2. Melléklet: Az arányosság és a politikai bizalom kapcsolata

Figure 3. Disproportionality and Political Trust

(Forrás: Sofie Marien (2011a))

3. Melléklet: Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata az ESS adatai alapján (Variansciaanalízis)

ÖSSZEFOGLALÁS						
Csoportok	Darab	Összeg	Átlag	Szórás		
Igenlő	38532	214946	5,57837641	7,67294654		
Elutasító	7220	28309	3,92091413	8,19585011		
ANOVA						
Variancia forrása	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Csoportok közötti	16704,596	1	16704,596	2153,91518	0,000000	3,84166209
Csoporton belüli	354812,145	45750	7,75545673			
Összesen	371516,741	45751				
	H ²	4,50%				

(Forrás: saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

4. Melléklet: Az intézményi bizalom és az oltakozási hajlandóság kapcsolata az Eurobarometer adatai alapján (SPSS, keresztábra)

Crosstabs

Notes

Output Created		03-APR-2023 17:01:...
Comments		
Input	Data	/Users/user/Downloads /ZA7780_v2-0-0_94.3. SPSS.sav
	Active Dataset	DataSet1
	Filter	<none>
	Weight	<none>
	Split File	<none>
	N of Rows in Working Data File	38718
Missing Value Handling	Definition of Missing	User-defined missing values are treated as missing.
	Cases Used	Statistics for each table are based on all the cases with valid data in the specified range(s) for all variables in each table.
Syntax		CROSSTABS /TABLES=qa6b_2 BY qa19_t /FORMAT=AVALUE TABLES /STATISTICS=CHISQ PHI /CELLS=COUNT /COUNT ROUND CELL.
Resources	Processor Time	00:00:00.44
	Elapsed Time	00:00:00.00
	Dimensions Requested	2
	Cells Available	524245

Case Processing Summary

	Valid		Cases Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
TRUST IN INSTITUTIONS: JUSTICE / LEGAL SYSTEM * kevesebb csop	35975	92.9%	2743	7.1%	38718	100.0%

TRUST IN INSTITUTIONS: JUSTICE / LEGAL SYSTEM * kevesebb csop
Crosstabulation

Count

		kevesebb csop		
		Later / Some time in 2021	Never	As soon as possible / have already been
TRUST IN INSTITUTIONS: JUSTICE / LEGAL SYSTEM	Tend to trust	7242	1352	10985
	Tend not to trust	7490	3381	5525
Total		14732	4733	16510

TRUST IN INSTITUTIONS: JUSTICE / LEGAL SYSTEM * kevesebb csop
Crosstabulation

Count

		Total
TRUST IN INSTITUTIONS: JUSTICE / LEGAL SYSTEM	Tend to trust	19579
	Tend not to trust	16396
Total		35975

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	2416.956 ^a	2	.000
Likelihood Ratio	2460.929	2	.000
Linear-by-Linear Association	1286.010	1	<.001
N of Valid Cases	35975		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2157.12.

Symmetric Measures

		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	.259	.000
	Cramer's V	.259	.000
N of Valid Cases		35975	

(Forrás: saját szerkesztés a 10. ESS adatai alapján)

5. Melléklet: Az országok Corruption Perception Indexei (CPI)

SCORE	COUNTRY/TERRITORY						
90	Denmark	69	United States of America	55	Poland	44	Bahrain
87	Finland	68	Bhutan	55	Saint Lucia	44	Jamaica
87	New Zealand	68	Taiwan	54	Costa Rica	44	Oman
84	Norway	67	Chile	53	Fiji	43	Benin
83	Singapore	67	United Arab Emirates	53	Slovakia	43	Bulgaria
83	Sweden	65	Barbados	52	Cyprus	43	Ghana
82	Switzerland	64	Bahamas	52	Greece	43	Senegal
80	Netherlands	64	Bahamas	52	Grenada	43	South Africa
79	Germany	63	Israel	51	Malta	42	Burkina Faso
77	Ireland	63	Korea, South	51	Rwanda	42	Hungary
77	Luxembourg	62	Lithuania	51	Saudi Arabia	42	Kuwait
76	Hong Kong	62	Portugal	50	Croatia	42	Solomon Islands
75	Australia	60	Botswana	50	Mauritius	42	Timor-Leste
74	Canada	60	Cabo Verde	49	Namibia	42	Trinidad and Tobago
74	Estonia	60	Saint Vincent and the Grenadines	48	Vanuatu	42	Vietnam
74	Iceland	60	Spain	47	Jordan	41	Kosovo
74	Uruguay	59	Latvia	47	Malaysia	40	Guyana
73	Belgium	58	Qatar	46	Armenia	40	India
73	Japan	56	Czechia	46	Romania	40	Maldives
73	United Kingdom	56	Georgia	45	China	40	North Macedonia
72	France	56	Italy	45	Cuba	40	Suriname
71	Austria	56	Slovenia	45	Montenegro	40	Tunisia
70	Seychelles	55	Dominica	45	Sao Tome and Principe	39	Belarus
39	Colombia	34	Sierra Leone	28	Mali	23	Myanmar
39	Moldova	33	Algeria	28	Paraguay	23	Zimbabwe
38	Argentina	33	Angola	28	Russia	22	Eritrea
38	Brazil	33	El Salvador	27	Kyrgyzstan	22	Sudan
38	Ethiopia	33	Mongolia	27	Pakistan	21	Congo
38	Morocco	33	Philippines	26	Cameroon	21	Guinea Bissau
38	Tanzania	33	Ukraine	26	Liberia	20	Democratic Republic of the Congo
37	Cote d'Ivoire	33	Zambia	26	Madagascar		
37	Lesotho	32	Dominican Republic	26	Mozambique	19	Chad
36	Albania	32	Kenya	26	Uganda	19	Comoros
36	Ecuador	32	Niger	25	Bangladesh	19	Nicaragua
36	Kazakhstan	31	Bolivia	25	Guinea	19	Turkmenistan
36	Panama	31	Laos	25	Iran	17	Burundi
36	Peru	31	Mexico	24	Afghanistan	17	Equatorial Guinea
36	Serbia	31	Uzbekistan	24	Cambodia	17	Haiti
36	Sri Lanka	30	Djibouti	24	Central African Republic	17	Korea, North
36	Thailand	30	Egypt	24	Guatemala	17	Libya
36	Turkey	30	Eswatini	24	Lebanon	16	Yemen
34	Bosnia and Herzegovina	30	Mauritania	24	Nigeria	14	Venezuela
34	Gambia	30	Papua New Guinea	24	Tajikistan	13	South Sudan
34	Indonesia	30	Togo	23	Azerbaijan	13	Syria
34	Malawi	29	Gabon	23	Honduras	12	Somalia
34	Nepal			23	Iraq		

(Forrás: Transparency Report, 2022, ISBN: 978-3-96076-233-1, accessed at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>, 2023.04.15.)